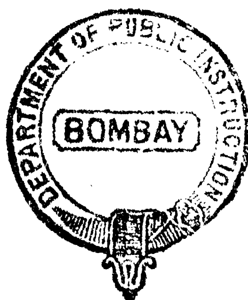
દેશી હિસાબ.

બીજો ભાગ.

કીમત એક આનો નવ પઈ.

The Department of Public Instruction, Bombay.

GUJARÂTI DESHI HISÂB,

OR

MENTAL ARITHMETIC.

PART II.

BY

RÂO SÂHIB BHOGILÂL PRÂNAVALLABHADÂS,

LATE DEPUTY EDUCATIONAL INSPECTOR, KATTIAWAR.

EIGHTH EDITION.—25,000 Copies.

Registered for copy-right under Government of India's Act XXV of 1867.

BOMBAY.

GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT.

1880

Price One Anna Nine Pies.

BOMBAY.

PRINTED AT GANPAT KRISHNAJI'S PRESS, BY THE

PROPRIETOR ATMARAM KANOBA.

મુંબઈ ઈલાકાનું સરકારી કેળવણી ખાતું.

દેશી હિસાબ.

બીજો ભાગ,

બનાવનાર

રાવસાહેબ ભોગીલાલ પ્રાણવલ્લભદાસ.

પ્રાંત કાઠીઆવાડના માજી ડેપ્યુટિ એજ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર.

આવૃત્તિ આઠમી.

૨૫૦૦૦ પ્રત.

આ પુસ્તકની માલિકી સન ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે નોંધેલી છે.

મુંબઈ.

ગવર્નમેંત સેંત્રલ બુક ડિપો.

સન ૧૮૮૦.

કીમત એક આનો નવ પઈ.

૧૩૫૩

મુંબઈ.

ગણપત કૃષ્ણાજીના છાપખાનાના માલિક
આત્મારામ કાન્હોબાએ છપાવી.

અનુક્રમણિકા.

અનુક્રમણિકા.

દેશી હિસાબ.

ભાગ ૨ જો.

એના પેટામાં બે વિભાગ છે.

પહેલામાં ગૂજરાત દેશને કામના હિસાબ.

બીજામાં કાઠીઆવાડને કામના હિસાબ.

વિભાગ ૧ લો.

ગૂજરાત દેશને કામના હિસાબ.

શેરીઆં લેખાંની કૂંચીઓ.

એક શેરના ભાવ ઉપરથી.

૧. જેટલે રૂપિએ શેર તેથી અઢીગણે દોકડે રૂપિઆ ભાર. પા રૂપિએ શેર હોય તો અર્ધે દોકડે, બે બદામે રૂપિઆ ભાર. અર્ધે રૂપિએ હોય તો સવા દોકડે, અને પોણે રૂપિએ હોય તો પોણે બે દોકડે, બે બદામે રૂપિઆ ભાર.

૨. જેટલે રૂપિએ શેર તેથી અર્ધે આને સવા રૂપિઆ ભાર, તેટલે આને અધોળ, ને તેથી બમણે આને નાટાંક.

૩. શેરનો ભાવ જેટલા રૂપિઆ હોય તેને જેટલા રૂપિઆ ભારનું કરવું હોય તેટલાએ ગુણીને ગુણાકારમાંથી જમણી બાજુનો એક આંકડો મૂકી દેતાં બાકી રહે તેટલાં પાવલાં, ને મૂકી દીધેલા આંકડાને અઢીગણા કરતાં જે આવે તેટલા દોકડા જાણવા.

૪. જેટલે આને શેર તેથી અઢીગણી બદામે રૂપિઆ ભાર. પા આને શેર હોય તો અર્ધી બદામ ને બે વીશવાસીએ રૂપિઆ ભાર; અર્ધે આને હોય તો સવા બદામે, ને પોણે આને હોય તો પોણી બે બદામ ને બે વીશવાસીએ રૂપિઆ ભાર.

૫. જેટલે આને શેર તેટલી પોણી પાઈએ અધોળ.

૬. જેટલે કદીએ શેર તેના અર્ધથી સવાગણે રૂપિએ મણ.

૭. જેટલે દોકડે શેર તેટલી બદામે અધોળ.

એક રૂપિઆના ભાવ ઉપરથી.

૮. રૂપિઆનું જેટલા શેર તેટલા રૂપિઆ ભારના અઢી દોકડા તથા તેથી અર્ધા રૂપિઆ ભારનો સવા દોકડો.

૯. રૂપિઆનું જેટલા શેર તેટલા મણના ચાળીસ રૂપિઆ; તેમજ રૂપિઆનું જેટલા રૂપિઆ ભાર તેટલા શેરના ૪૦ રૂપિઆ.

શેરીઆં લેખાંની કૂંચીઓનાં

કારણ એટલે સમજણ.

૧. રુપિઆના સો દોકડા ને શેરના ચાળીસ રુપિઆ ભારે ભાગ્યાથી એક દોકડા ભારની કીમત અઢી દોકડા આવેછે. તે પ્રમાણે શેરના જેટલા રુપિઆ કહ્યા હોય તેટલા ગણા અઢી દોકડા રુપિઆ ભારની કીમત આવે. પા, અર્ધા, પોણા રુપિઆનું પણ એ ઉપરથી નીકળેછે.

૨. એક રુપિઆના ૩૨ અર્ધા આનાવડે શેરના ૪૦ રુપિઆ ભારને ભાગતાં અર્ધા આનાનું સવા રુપિઆ ભાર. એ પ્રમાણે બીજાનું જાણવું.

૩. એ કૂંચીમાં કહેલા ગુણાકારને ત્રિરાશિની રીત પ્રમાણે શેરના ૪૦ રુપિઆ ભારે ભાગ્યા બરોબર છે, કેમકે ચાળીસના મીડાનો એક અક્ષર એ ગુણાકારમાંથી મૂકી દેઈ બાકીનાને ચારે ભાગવું, અને બાકીના આંકડાનું પા કરવું એ એકજ છે. ને મૂકી દીધેલો આંકડો જો એકડો હોય તો તે એક રુપિઆના સો દોકડાને ચાળીસે ભાગતાં અઢી દોકડા આવે ને જો બગડો હોય તો તેમાં બસે દોકડાને ભાગતાં ૫ દોકડા આવે. તે પ્રમાણે જે આંકડો મૂકી દીધો હોય તેના અઢી ગણા દોકડા કરીએ તો બરાબર છે.

૪. એક આનાની સો બદામને એક શેરના ચાળીસ રુપિઆ ભારે ભાગ્યાથી એક રુપિઆ ભારની કીમત અઢી બદામ આવેછે. તે ઉપરથી પા, અર્ધા તથા પોણા રુપિઆનું કર્યું છે.

૫. શેરના અધોળ સોળે, આનાની પાઈ ૧૨ ને ભાગતાં એક અધોળની કીમત પોણી પાઈ આવે.

દાખલા.

૧. ૫॥ આને શેર તો ૩ રૂપિઆ ભારની શી કીમત ?

૫॥ ચોથી કૂંચી પ્રમાણે.
૨॥
૧૨॥
૧।
બદામ ૧૩॥। એક રૂપિઆ ભારની કીમત.
૩
જવાબ ૪૧। બદામના ૨॥ દોકડા ને ૧। બદામ થઈ.

૨. ૪॥ રૂપિએ શેર તો આઠ રૂપિઆ ભારનું શું બેસશે ?

૪॥ ત્રીજી રીત પ્રમાણે.
૮
૩૬
૦॥। ૧૫ જવાબ પોણો રૂપિઓ પંદર દોકડા.

૩. રૂપિઆનું સાડાપાંચ શેર તો પોણાત્રણ રૂપિઆ ભારની શી કીમત ? જવાબ ૧। દોકડો.

મણીકાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ મણ તેથી અઢી ગણે દોકડે શેર. ૫। રૂપિએ મણ હોય તો અર્ધે દોકડે બે બદામે શેર. અર્ધે હોય તો સવા દોકડે ને પોણે હોય તો પોણે બે દોકડે બે બદામે શેર.

૨. જેટલે રૂપિએ મણ તેટલા દોકડાનું સોળ રૂપિઆ ભાર.

૩. જેટલે રૂપિએ મણ તેટલા આનાનું અઢી શેર, તેથી અર્ધા આનાનું સવાશેર ને તેટલાજ કદીઆનું અચ્છેર ને નવટાંક અને તેટલા ઉપઆનાનું સવાછ રૂપિઆ ભાર.

૫. જેટલે રૂપિએ મણ તેટલી બદામે રૂપિઆ ભાર.

૬. એક ફદીએ શેર તો એક મણનાં ૪૦ ફદીઆં એટલે દશ આના થાયછે, તે ફદીઆંની સંખ્યાના અર્ધથી સવાયા રૂપિઆની બરાબર છે.

૭. દોકડાની ૧૬ બદામને શેરના ૧૬ અધોળે ભાગે તો એક બદામે એક અધોળ પડ્યું.

૮. ઊપલી પહેલી રીત પ્રમાણે એક રૂપિઆ ભારના અઢી દોકડા આવેછે. ત્યારે જેટલા શેર એક રૂપિઆના કહ્યા હોય તેટલા રૂપિઆ ભારના અઢી દોકડા થાયછે.

૯. રૂપિઆનું એક શેર હોય તો એક મણના ચાળીસ શેર પ્રમાણે ચાળીસ રૂપિઆ થાયછે. ને રૂપિઆનું બશેર કહ્યું હોય તો તેની કીમત બમણી ઓછી થતાં એ મણના ચાળીસ રૂપિઆ આવેછે.

મણીકાં લેખાંની કૂચીઓનાં કારણ.

૧. મણના શેર ૪૦ વડે રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને ભાગતાં શેરને માથે અઢી દોકડા આવેછે, એ ઉપરથી આગળ સમજવું.

૨. રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ વડે એક મણના ૧૬૦૦ રૂપિઆ ભારને ભાગતાં એક દોકડાનું સોળ રૂપિઆ ભાર આવેછે.

૩. રૂપિઆના આના ૧૬ વડે મણના શેર ૪૦ ને ભાગતાં એક આનાનું ૨॥ શેર આવેછે.

૪. એક રૂપિઆની બદામ ૧૬૦૦ વડે એક મણના રૂપિઆ ભાર ૧૬૦૦ ને ભાગ્યાથીએક બદામે એક રૂપિઆ ભાર પડેછે.

૫. જેટલે આને મણ તેથી અઢીગણી બદામે શેર.

૬. જેટલે આને મણ તેટલી વીશવાશીએ રુપિઆ ભાર.

૭. જેટલે આને મણ તેથી પોણી પાઈએ ૨॥ શેર.

૮. એક રુપિઆનું જેટલા મણ તેટલા શેરના અઢી દોકડા તથા તેથી અર્ધા શેરનો સવા દોકડો.

દાખલા.

૧. ચૌદ આને મણ તો ૩ શેરની શી કીમત ?

(કૂંચી પાંચમી પ્રમાણે.) દોકડા. બદામ

જવાબ ૬॥ ૧

૨. પાંચ રુપિએ મણ તો અચ્છેર ને નવટાંકનું શું ?

(કૂંચી ૩ જી.) જવાબ. ૦)ના સવા આનો.

કોથળાનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રુપિએ કોથળો તેટલે દોકડે બશેર અને તેથી અર્ધે દોકડે શેર. અને તેટલી બદામનું નવટાંક.

૨. જેટલે રુપિએ કોથળો તેથી વીસગણે દોકડે મણ.

૩. જેટલે રુપિએ કોથળો તેટલા આનાનું ૧૨॥ શેર અને તેટલાંજ ફદીઆંનું ૩)=ત્રણ શેર ને નવટાંક.

૪. જેટલે આને કોથળો તેથી સવાગણે દોકડે મણ.

૫. જેટલે આને કોથળો તેથી અર્ધી બદામે શેર.

દાખલા.

૧. પોણેચાર રુપિએ અને બે આને કોથળો તો એક શેરનું શું ? દોકડા. બદામ.

(કૂંચી ૧ લી તથા ૫ મી.) જવાબ. ૧॥। ૩

૨. ત્રણ રુપિએ કોથળો તો એક ફદીઆનું કેટલું ?

(કૂંચી ૩ જી.) શેર. રુપિઆ ભાર.

જવાબ ૧ ૧॥।

૫. મણના શેર ૪૦ વડે એક આનાની ૧૦૦ બદામને ભાગ-તાં એક શેરની કીમત ૨॥ બદામ આવેછે.

૬. હિસાબમાં એક બદામની વીશવાસી ૧૬ ગણતાં આનાની બદામ ૧૦૦ ની વીશવાસી ૧૬૦૦ વડે મણના રૂપિઆ ભાર ૧૬૦૦ ને ભાગતાં એક વીશવાસીએ એક રૂપિઆ ભાર પડેછે.

૭. આનાની ૧૬ પોણી પાઈથી મણના શેર ૪૦ ને ભાગ્યા-થી દર પોણી પાઈએ ૨॥ શેર પડેછે.

૮. ઉપરની પહેલી રીત પ્રમાણે એક મણના હિસાબે શેરના ૨॥ દોકડા આવેછે. ત્યારે જેટલા મણ કહ્યા હોય તેટલા શેરના પણ અઢી દોકડા થાયછે. કેમકે જેટલા બધારે મણ તેટલી તેની કીમત ઓછી થશે.

કોથળાનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. એક રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ કોથળાના મણ ૫ ના શેરના ૨૦૦ ને ભાગતાં એક દોકડાનું બશેર આવેછે.

૨. રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને કોથળાના મણ ૫ એણે ભા-ગતાં એક મણના વીસ દોકડા આવેછે.

૩. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે કોથળાના શેર ૨૦૦ ને ભા-ગતાં એક આનાનું ૧૨॥ શેર આવેછે તે ઉપરથી ફદીઆનું થાયછે.

૪. આનાના દોકડા ૬। કોથળાના પાંચ મણે ભાગતાં એક મણનો સવા દોકડો આવેછે.

૫. આનાની બદામ ૧૦૦ ને કોથળાના શેર ૨૦૦ વડે ભા-ગતાં એક શેરની અર્ધી બદામ આવેછે.

હારાનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ હારો તેથી સવાગણે દોકડે ૩॥ શેર, તેટલાં ફદીઆંનું સવાચાર શેર નવટાંક.

૨. જેટલે રૂપિએ હારો તેટલા આનાનું ૧૭॥ શેર.

દાખલા. હવેથી કૂંચીઓના આંક લખ્યા નથી.

૧. અઢી રૂપિએ હારો તો પોણા બશેરની શી કીમત?

	દો.	બ.
જવાબ.	૧॥	૧

૨. પાંચ રૂપિએ હારો તો એક આનાનું કેટલું આવે?

જવાબ. ૩॥ શેર.

માણીનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ માણી તેટલા આનાનું પોણો મણ.

૨. જેટલે રૂપિએ માણી તેથી ૧૬ ગણી પાઈએ અથવા સવા આને ને એક પાઈએ માણ.

૩. જેટલે રૂપિએ માણી તેથી સવાગણે દોકડે ૬ શેર અને તેટલાં ફદીઆંનું સાડાસાત શેર.

૪. જેટલે રૂપિએ માણી તેથી અઢી ગણી બદામનું ૦॥। શેર અને તેટલી બદામનું ૧૨ રૂપિઆ ભાર.

દાખલા.

૧. પાંચ રૂપિએ માણી તો એક ફદીઆનું કેટલું?

જવાબ. ૧॥ શેર.

૨. સાડે દશ રૂપિએ ને ત્રણ આને માણી તો એક મણની કીમત શી?

	રૂ.	આ.
જવાબ.	૦॥।	॥

હારાનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. એક રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એણે એક હારાના મણ ૭ ના શેર ૨૮૦ ને ભાગતાં એક સવાયાનું ૩॥ શેર આવેછે.

૨. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે હારાના શેર ૨૮૦ ને ભાગતાં એક આનાનું ૧૭॥ શેર આવેછે.

માણીનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. માણીના મણ ૧૨ અને રૂપિઆના આના ૧૬ થી ભાગતાં આનાનું પોણો મણ આવેછે.

૨. રૂપિઆની પાઈ ૧૯૨ ને માણીના મણ ૧૨ વડે ભાગતાં એક મણની પાઈ ૧૬ થઈ.

૩. એક રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એણે માણીના મણ ૧૨ ના શેર ૪૮૦ ને ભાગતાં સવા દોકડાનું ૬ શેર આવશે અને ફદીઉં સવા દોકડાના સવાયા બરાબર છે માટે ફદીઆનું ૬ સવા સાડાસાત શેર આવશે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીતમાં ફદીઆનું સાડાસાત શેર આવ્યું ત્યારે દશ એ સાધારણ સંખ્યા લેઈ બંનેને એટલે ફદીઆની બદામ ૨૫ તથા ૭॥ શેરને ભાગતાં અઢી બદામનું પોણોશેર આવેછે.

કળશીનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે કળશી તેટલે આને મણ.

૨. જેટલે રૂપિયે કળશી તેથી સવા ગણે દોકડે આઠ શેર અને તેટલાં ફદીઆંનું ૧૦ શેર.

૩. જેટલે રૂપિયે કળશી તેથી અઢીગણી બદામે શેર અને જેટલે ફદીએ શેર તેથી દશગણે રૂપિયે કળશી.

૪. જેટલે રૂપિયે કળશી તેટલી વીશવાસીએ રૂપિઆ ભાર અને તેટલી બદામે ૧૬ રૂપિઆ ભાર.

૫. જેટલે આને કળશી તેથી પોણી પાઈએ અથવા સવા છ ગણી બદામે મણ.

૬. જેટલે આને કળશી તેથી અઢીગણી વીશવાસીએ શેર.

દાખલા.

૧. વીસ રૂપિયે કળશી તો એક શેરની શી કીમત?

જવાબ. ૨ ફદીઆં.

૨. સાડે પંદર રૂપિએ અને બે આને કળશી તો શેરની શી કીમત?

	દો૰	બ૰	વી૰
જવાબ.	૨।	૩	૧

૩. સાડેબાર રૂપિએ કળશી તો ૧ રૂપિઆ ભારનું શું?

	બ૰	વી૰
જવાબ.	૦।।	૦।।

ખાંડીનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેટલા આનાનું સવામણ.

૨. જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેથી પાંચ ગણે દોકડે મણ.

૩. જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેટલા દોકડાનું આઠ શેર અને તેટલાં ફદીઆંનું ૧૨।। શેર.

કળશીનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના ૧૬ આનાએ કળશીના મણ ૧૬ ને ભાગતાં આને મણ પડ્યું.

૨. રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ વડે કળશીના મણ ૧૬ ના શેર ૬૪૦ ને ભાગતાં સવા દોકડે આઠ શેર પડ્યું.

૩. રૂપિઆની બદામ ૧૬૦૦ ને કળશીના ૬૪૦ શેરે ભાગતાં એક શેરની અઢી બદામ આવેછે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે એક શેરની અઢી બદામ આવેછે. ત્યારે શેરના ૨ ભાર ૪૦ ને અઢી બદામની વીશવાસી ચાળીશ વડે ભાગતાં એક વીશવાસીએ એક રૂપિઆ ભાર આવેછે.

૫. આનાની પાઈ ૧૨ ને કળશીના મણ ૧૬ વડે ભાગતાં પોણી પાઈએ મણ પડ્યું.

૬. એક આનાની વીશવાસી ૧૬૦૦ ને કળશીના શેર ૬૪૦ થી ભાગતાં એક શેરની ૨॥ વીશવાસી આવેછે.

ખાંડીનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે ખાંડીના મણ ૨૦ ને ભાગતાં આનાનું સવામણ આવેછે.

૨. રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને ખાંડીના ૨૦ મણે ભાગતાં એક મણના પાંચ દોકડા આવેછે.

૪. જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેટલી બદામનું અચ્છેર.

૫. જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેથી બમણી બદામે અથવા અર્ધા રૂપે શેર.

૬. જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેથી બમણી વીશવાસીએ અધોળ.

૭. જેટલે આને ખાંડી તેથી પાંચ ગણી બદામે મણ.

૮. જેટલે અને ખાંડી તેથી બમણી વીશવાસીએ શેર.

૯. જેટલે આને ખાંડી તેટલી બદામનું ૮ શેર.

૧૦. જેટલે ફદીએ શેર તેથી સાડબાર ગણે રૂપિએ ખાંડી અથવા તેથી દશગણે આને મણ.

૧૧. જેટલે આને શેર તેથી અઢીગણે રૂપિએ મણ તથા ૫૦ ગણે રૂપિએ ખાંડી.

દાખલા.

૧. પચીસ રૂપિએ ખાંડી તો એક આનાનું કેટલું?

જવાબ. ૨ શેર.

૨. પોણી ઓગણીસ રૂપિએ ખાંડી તો૮ શેરની શી કીમત?

જવાબ. ૦)≈ આના.

૩. સાડીસત્તર રૂપિએ ખાંડી તો શેરની શી કીમત?

દો૦ બ૦

જવાબ. ૨ ૩

૪. છ આનાનું શેર તો એક મણનું શું?

જવાબ. ૧૫ રૂપિઆ.

મોટા હારાનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ હારો તેથી સવાગણે દોકડે સાડાદશ શેર.

૨. જેટલે રૂપિએ હારો તેટલા આનાનું ૫૨॥ શેર, તેટલાં ફદીઆંનું ૧૩ શેર ને નવટાંક અને તેટલી બદામનું શેર ૦॥ ૧ રૂપિઆ ભાર.

૩. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ ખાંડીના ૨૦ મણના શેર ૮૦૦ ને ભાગતાં દોકડાનું ૮ શેર આવેછે.

૪. રૂપિઆની૧૬૦૦ બદામે ખાંડીના શેર ૮૦૦ને ભાગતાં એક બદામનું અર્ધશેર આવેછે.

૫. એનું કારણ ઉપરની ચોથી રીતથીજ છે, પણ ફેર એટલો કે એમાં ૮૦૦ શેરે ૧૬૦૦ બદામને ભાગી.

૬. ઉપરની પાંચમી રીત પ્રમાણે બે બદામનું શેર પડ્યું, ત્યારે શેરના અધોળ ૧૬ થી બે બદામની વીશવાસી બત્રીસને ભાગતાં એક અધોળની બે વીશવાસી આવી.

૭. આનાની બદામ ૧૦૦ને ખાંડીના મણ૨૦ થી ભાગતાં એક મણની પાંચ બદામ આવેછે.

૮. આનાની વીશવાસી ૧૬૦૦ ને ખાંડીના ૮૦૦ શેરે ભાગ્યાથી શેરની બે વીશવાસી આવેછે.

૯. આનાની બદામ ૧૦૦ વડે ખાંડીના શેર ૮૦૦ ને ભાગતાં એક બદામનું ૮ શેર આવેછે.

૧૦. ખાંડીના શેર ૮૦૦ છે તે રૂપિઆનાં ૬૪ ફદીઆંના સાડાબારગણા બરાબર છે. મણના શેર ૪૦ તેટલાં ફદીઆં મણના, એટલે ૧૦ આના ને ફદીએ શેર હોય તો ને બે ફદીએ તો ૨૦ આના, તેમ આગળ પણ.

૧૧. મણના ૪૦ શેરના ૪૦ આનાના ૨॥ રૂપિઆ મણને માથે થાયછે. અને તેના વીસગણા એટલે વીસે અઢીએ પચાસ રૂપિઆ ખાંડીને માથે પડેછે.

મોટા હારાનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. એક રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એણે એક મણના શેર ૪૦ ને ભાગતાં સવા દોકડાનું અધશેર આવેછે, પણ મોટા હા-

દાખલા.

૧. ૧૫ રૂપિએ હારો બો એક શેરની શી કીમત ?

દો० બ० વી०

જવાબ. ૧।।। ०।। ૧

૨. સવાછવીસ રૂપિએ હારો તો એક આનાનું કેટલું ?

જવાબ. ૨ શેર.

ભારનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ ભાર તેટલા આનાનું દોઢમણ.

૨. જેટલે રૂપિએ ભાર તેથી સવાગણે દોકડે ૧૨ શેર ને તેટલાં ફદીઆંનું પંદર શેર.

૩. જેટલે રૂપિએ ભાર તેથી આઠગણી પાઈએ મણ અને તેટલી પાઈનું પાંચ શેર.

૪. જેટલે રૂપિએ ભાર તેથી સવાગણી બદામે પોણો શેર અથવા તેટલી બદામે શેર ०।। ૪ રૂપિઆ ભાર.

દાખલા.

૧. ચાળીસ રૂપિએ ભાર તો અધમણ ને ચાર શેરની શી કીમત ?

જવાબ. ૧ રૂપિઓ.

૨. સાડીસડસઠ રૂપિએ ભાર તો ચાર રૂપિઆ અને સાડાત્રણ આનાનું કેટલું ?

જવાબ. ૧।। મણ.

ગાલ્લીનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ ગાલ્લી તેટલા આનાનું ૭૫ શેર અથવા પોણાબે મણ ને પાંચ શેર.

૨. જેટલે રૂપિએ ગાલ્લી તેટલા દોકડાનું ૧૨ શેર, તેટલાં ફદીઆંનું ૧૮।।। શેર.

રાના મણ ૨૧ છે, ત્યારે એકવીસ ગણું વધારે આવવું જોઈએ, એટલે એકવીસ અર્ધું સાડાદશ શેર એક સવાયાનું આવ્યું.

૨. એક રૂપિઆના ૧૬ આનાએ એક મણના ૪૦ શેરને ભાગતાં એક આનાનું અઢીશેર આવશે. પણ હારાના ૨૧ મણ છે, માટે એકવીસ ગણું એટલે એકવીસ અઢીઉં સાડી-બાવન શેર એક આનાનું થયું.

ભારનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે ભારના મણ ૨૪ ને ભાગ્યાથી એક આનાનું દોઢમણ આવવું જોઈએ.

૨. રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ થી ભારના મણ ૨૪ ને શેર ૯૬૦ ને ભાગતાં એક સવા દોકડાનું બાર શેર આવેછે.

૩. રૂપિઆની પાઇ ૧૯૨ ને ભારના ૨૪ મણે ભાગતાં મણને માથે આઠ પાઈ આવેછે. ને આઠ પાઈએ મણના ૪૦ શેરને ભાગતાં એક પાઈનું પાંચ શેર આવેછે.

૪. માણીમાં અઢીગણી બદામે પોણોશેર આવેછે. પણ માણી કરતાં ભારનું તોલ બમણું છે, તેથી એટલા ૦॥। શેરની કીમત અર્ધી, એટલે ૧। બદામ આવવી જોઈએ.

ગાલ્લીનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના ૧૬ આનાએ ગાલ્લીના મણ ૩૦ ને ભાગ્યાથી એક આનાનું પોણાએ મણ ને પાંચ શેર આવશે.

૨. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ ગાલ્લીના મણ ત્રીસના શેર ૧૨૦૦ ને ભાગતાં એક દોકડાનું ૧૨ શેર આવેછે.

૩. જેટલે રૂપિઍ ગાલ્ની તેટલી બદામનું પોણો શેર.

૪. જેટલે આને ગાલ્ની તેટલી બદામનુ ૧૨ શેર તથા તેટલી વીશવાસીનું પોણો શેર.

૫. જેટલે રૂપિઍ ગાલ્ની તેટલા સેંકડાના શેર જેટલે દોકડે મણ.

દાખલા.

૧. સાડીત્રીવીસ રૂપિઍ ને ત્રણ આને ગાલ્ની તો ઍક શેરની શી કીમત ? દો૦ બ૦ વી૦

જવાબ. ૧॥— ૩॥ —૧।

૨. પચીસ રૂપિઍ ગાલ્ની તો ઍક આનાનું કેટલું ?

જવાબ. ૩ શેર.

બેડીઆનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિઍ બેડીહું તેથી અર્ધે આને મણ.

૨. જેટલે રૂપિઍ બેડીહું તેથી સવાગણે દોકડે ૧૬ શેર, અને તેટલાં ફદીઆંનું અધમણ.

૩. જેટલે રૂપિઍ બેડીહું તેથી સવાગણી બદામે શેર.

૪. જેટલે રૂપિઍ બેડીહું તેથી સવાગણી વીશવાસીઍ અધોળ.

૫. જેટલે આને બેડીહું તેથી સવાગણી વીશવાસીઍ શેર.

દાખલા.

૧. બાવીસ રૂપિઍ બેડીહું તો મણની શી કીમત ?

જવાબ. ०॥~

૨. ત્રીસ રૂપિઍ બેડીહું તો શેરનું શું બેસશે ?

જવાબ. ૨। દો૦ ૧॥ બ૦

૩. સોળ રૂપિઍ બેડીહું તો બે મણનું શું પડશે ?

જવાબ. ૧ રૂપિઓ.

૩. ગાલ્લીના શેર ૧૨૦૦ ને રૂપિઆની બદામ ૧૬ થી ભાગતાં એક બદામનું પોણો શેર આવ્યું.

૪. એક આનાની બદામ ૧૦૦ એ ગાલ્લીના શેર ૧૨૦૦ ને ભાગતાં એક બદામનું ૧૨ શેર આવેછે. એ ઉપરથી પોણોશેરનું જાણવું.

૫. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને ગાલ્લી ઉપરથી મણનું કરવાને માટે ૩૦ થી ભાગવા જોઈએ, પણ સાડાસાતનો પા આવડતો હોય તો એ ભાગાકારની જરૂર નહિ.

બેડીઆંનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. બેડીઆના મણ ૩૨ એણે રૂપિઆના આના ૧૬ ને ભાગતાં મણની કીમત અર્ધો આનો આવેછે.

૨. રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એથી બેડીઆના મણ ૩૨ ના શેર ૧૨૮૦ ને ભાગતાં એક સવા દોકડાનું ૧૬ શેર આવશે.

૩. બેડીઆના શેર ૧૨૮૦ એથી રૂપિઆની બદામ ૧૬૦૦ ને ભાગતાં એક શેરને માથે સવા બદામ પડશે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે એક શેરને માથે સવા બદામ પડેછે. ત્યારે શેરના અધોળ ૧૬ થી સવા બદામની વીશવાસી ૨૦ ને ભાગતાં એક અધોળની કીમત સવા વીશવાસી આવશે.

૫. આનાની બદામ ૧૦૦ ની વીશવાસી ૧૬૦૦ ને બેડીઆના શેર ૧૨૮૦ એ ભાગતાં શેરની કીમત સવા વીશવાસી આવશે.

સોનાનાં તથા રૂપાનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

તોલા લેખે.

૧. જેટલે રૂપિએ તોલો તેથી અર્ધે રૂપિએ ગદીઆણો.

૨. જેટલે રૂપિએ તોલો તેથી અર્ધે આને વાલ.

૩. જેટલે રૂપિએ તોલો તેથી બમણી પાઈએ રતી.

૪. જેટલે રૂપિએ તોલો તેથી અર્ધી પાઈએ મગ.

દાખલા.

૧. સાડેઅઢાર રૂપિએ તોલો તો બે વાલનું શું પડશે?

જવાબ. રૂ ૧)ના આના.

૨. સવાપંદર રૂપિએ તોલો તો એક રતીનું શું?

	આના.	પાઈ.
જવાબ.	૦)ના	૦॥

૩. ચૌદ રૂપિએ તોલો તો બે મગની શી કીમત?

	આનો.	પાઈ.
જવાબ.	૧	૨

ગદીઆણા લેખે.

૧. જેટલે રૂપિએ ગદીઆણો તેટલે આને વાલ.

૨. જેટલે રૂપિએ ગદીઆણો તેથી ચોગણી પાઈએ રતી.

૩. જેટલે રૂપિએ ગદીઆણો તેટલી પાઈએ મગ.

૪. જેટલે આને ગદીઆણો તેથી દા ગણી બદામે અથવા પોણી પાઈએ વાલ.

૫. જેટલે આને ગદીઆણો તેટલી પા પાઈએ રતી.

૬. જેટલે દોકડે ગદીઆણો તેટલી બદામે વાલ.

દાખલા.

૧. સાડેઆઠ રૂપિએ ગદીઆણો તો દોઢ વાલનું શું?

જવાબ. રૂ ૦॥। ૦॥। આનો.

સોનાનાં તથા રૂપાંનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

તોલા લેખે.

૧. તોલાના ગદીઆણા બે એક રૂપિઆને ભાગતાં ગદીઆણાની કીમત અર્ધા રૂપિઆ પ્રમાણે આવશે.

૨. તોલાના વાલ ૩૨ વડે રૂપિઆના આના ૧૬ ને ભાગતાં એક વાલને માથે અર્ધો આનો આવેછે.

૩. ઉપરની બીજી રીત પ્રમાણે વાલની કીમત અર્ધો આનો એટલે ૬ પાઈને વાલની રતી ૩ એણે ભાગતાં એક રતી બે પાઈએ પડી.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે રતીને માથે બે પાઈ આવી ત્યારે રતીના મગ ૪ એણે બે પાઈને ભાગતાં એક મગની અર્ધી પાઈ આવેછે.

ગદીઆણા લેખે.

૧. રૂપિઆના ૧૬ આનાએ ગદીઆણાના વાલ ૧૬ ને ભાગતાં આને વાલ પડેછે.

૨. પહેલી રીત પ્રમાણે આને વાલ પડયો, ત્યારે એક આનાની પાઈ ૧૨ ને વાલની ૩ રતીએ ભાગતાં રતી ૪ પાઈએ પડેછે.

૩. બીજીરીત પ્રમાણે એક રતી ૪ પાઈએ પડી, ત્યારે રતીના મગ ૪ એણે ચાર પાઈને ભાગતાં એક પાઈએ મગ પડેછે.

૪. ગદીઆણાના ૧૬ વાલે આનાની બાર પાઈને ભાગતાં વાલ એકની પોણી પાઈ આવશે.

૫. ઉપરની ચોથી રીત પ્રમાણે વાલની પોણીપાઈ આવી.

૨. સવાછ રુપિએ ગદીઆણો તો બે રતીનું શું ?

જવાબ. રૂ૦ ।) ૨ પાઈ.

૩. સાત રુપિએ ગદીઆણો તો એક મગનું શું ?

જવાબ. ૦॥ આનો ૧ પાઈ.

જમીનનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રુપિએ વીઘું તેથી પાંચગણે દોકડે વસો.

૨. જેટલે રુપિએ વીઘું તેથી પાંચગણે દોકડો અથવા એક રૂપીએ કાઠી અથવા વીશવાસી.

૩. જેટલે આને વીઘું તેથી પાંચગણી બદામે વસો.

૪. જેટલે આને વીઘું તેથી પાગણી બદામે કાઠી.

૫. જેટલે રુપિએ વસો તેથી પાંચગણે દોકડે કાઠી.

૬. જેટલે આને વસો તેથી પાંચગણી બદામે વીશવાસી.

દાખલા.

૧. સાડેચાર રુપિએ વીઘું તો બે વસાનું શું પડશે ?

	રૂ૦	આ૦	દો૦
જવાબ.	૦।	≈	૧।

૨. સવાસાત રુપિએ વીઘું તો ત્રણ વીશવાસીનું શું પડશે ?

	દો૦	બ૦
જવાબ.	૫।	૩

૩. ચાર રુપિએ વીઘું તો સવા વસાનું શું પડશે ?

જવાબ. રૂ ૦।

૪. છ રુપિએ વીઘું તો દોઢ કાઠીનું શું એસે ?

જવાબ. ૨। દોકડા.

૫. પાંચ રુપિએ વસો તો બે કાઠીનું શું એસશે ?

જવાબ. રૂ ૦॥

૬. આઠ રુપિએ વસો તો સવા કાઠીની શી કીમત ?

જવાબ. રૂ ૦॥

ત્યારે વાલની ૩ રતીએ પોણી પાઇને ભાગતાં, એક રતી પા પાઈએ પડી.

૬. ગદીઆણાના વાલ ૧૬ એણે દોકડાની બદામને ભાગતાં એક બદામે વાલ પડ્યો.

જમીનનાં લેખાંની કુંચીઓનાં કારણ.

૧. એક રુપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને વીઘાના ૨૦ વસાએ ભાગતાં વસાને માથે પાંચ દોકડા પડશે.

૨. એક વીઘાના વસા ૨૦ ને વસા એકની વીશવાસી ૨૦ એ લેખે વીઘાની કાહી અથવા વીશવાસી ૪૦૦ ને રુપિઆના ૪૦૦ પા દોકડા અથવા રેશે ભાગતાં એક પા દોકડે અથવા રેશે એક કાહી આવશે.

૩. આનાની બદામ ૧૦૦ ને વીઘાના ૨૦ વસાએ ભાગતાં એક વસો ૫ બદામે પડશે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે વસાને માથે પાંચ બદામ આવી ત્યારે પાંચ બદામને વસાની કાહી વીસે ભાગતાં વીશવાસી પા બદામે પડશે.

૫. વસાની ૨૦ વીશવાસીએ રુપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને ભાગતાં એક વીશવાસીના પાંચ દોકડા આવશે.

૬. આનાની બદામ ૧૦૦ ને વસાની ૨૦ વીશવાસીએ ભાગતાં એક વીશવાસીની ૫ બદામ આવશે.

સેંકડાનાં લેખાંની કુંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ સેંકડો તેટલે દોકડે નંગ.
૨. જેટલે આને સેંકડો તેટલી બદામે નંગ.
૩. જેટલે કદીએ સેંકડો તેથી પાગણી બદામે નંગ.

દાખલા.

૧. અઢી રૂપિએ સેંકડો તો ૪ નંગનું શું પડશે ?

જવાબ. ૧૦ દોકડા.

૨. પાંચ આને સેંકડો તો ૭ નંગનું શું બેસે ? દો૦ બ૦

જવાબ ૨ ૩

કોડીના હિસાબની કુંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ કોડી તેથી પાંચગણે દોકડે નંગ.
૨. જેટલે આને કોડી તેથી પાંચગણી બદામે નંગ.
૩. જેટલે કદીએ કોડી તેથી સવાગણી બદામે નંગ.

દાખલા.

૧. સાત રૂપિએ કોડી તો ૨ નંગનું શું બેસે ?

રૂ. દો.

જવાબ. ૦॥ ૨૦

૨. સાડેનવ આને કોડી તો ૪ નંગનું શું બેસે ?

દો૦ બ.

જવાબ ૧૧॥. ૨.

સેંકડાનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. સેંકડાના નંગ ૧૦૦ ને રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ ભાગતાં એક દોકડે નંગ પડ્યું.

૨. આનાની બદામ ૧૦૦ ને સેંકડાના ૧૦૦ નંગે ભાગતાં એક બદામે નંગ પડ્યું.

૩. કદીહું એટલે પા આનો ને એની બદામ ૨૫ ને સેંકડાના ૧૦૦ નંગે ભાગતાં પા બદામે નંગ પડ્યું.

કોડીનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. કોડીના ૨૦ નંગે રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને ભાગ્યાથી એક નંગના પાંચ દોકડા આવ્યા.

૨. કોડીના નંગ ૨૦ વડે આનાની ૧૦૦ બદામને ભાગતાં એક નંગ પાંચ બદામે પડ્યું.

૩. કદીહું એટલે પા આનાની બદામ ૨૫ ને કોડીના ૨૦ નંગે ભાગતાં એક નંગ સવા બદામે પડ્યું.

લૂગડાંનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ ગજ તેટલા આનાની દોઢ તસુ.

૨. જેટલે રૂપિએ ગજ તેથી આઠગણી પાઈએ તસુ.

૩. જેટલે આને ગજ તેથી અર્ધી પાઈએ તસુ.

દાખલા.

૧. દોઢ રૂપિએ ગજ તો ત્રણ તસુનું શું ?

જવાબ. ૩ આના.

ખડ એટલે ઘાસ, નળીઆં વગેરે ૧૦૦૦ ની ગણત્રીથી વેચાયછે તેનાં લેખાંની કુંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ હજાર તેથી દશગણે દોકડે ૧૦૦.

૨. જેટલે રૂપિએ હજાર તેટલે દોકડે દશ, તેટલે રૂપૈએ અથવા ૫ા દોકડે ૨॥ ને તેટલો બમણી બદામે ૧ા.

૩. જેટલે આને હજાર તેટલી બદામે દશ કુદીઆની ૧ પૂળી હોય તો ૧૫ા॥ હજાર પડે તે યાદ રાખવું. પછી કુદીઆનો જેટલી પૂળી કહી હોય, તેટલી પૂળીએ સાડા પંદર ને બે આનાને ભાગ્યાથી જેટલા રૂપિઆ આવે તેટલાએ હજાર પડે.

દાખલા.

૧. સવાપાંચ રૂપિએ હજાર ઘાસ અથવા ખડ છે તો ૧૦ પૂળીનું શું બેસે ? જવાબ. ૫ા દોકડા.

લૂગડાંનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. ગજના ચોવીસ તસુને રૂપિઆના ૧૬ આને ભાગતાં એક આનાની દોઢ તસુ આવી.

૨. ગજના ૨૪ તસુએ રૂપિઆની ૧૯૨ પાઈને ભાગતાં એક તસુની આઠ પાઈ આવી.

૩. ગજના ૨૪ તસુએ આનાની બાર પાઈને ભાગતાં અર્ધી પાઈએ તસુ પડી.

ખડ એટલે ઘાસ, નળીઆં વગેરેનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને હજારના દશ સેંકડે ભાગતાં એક સેંકડાના દશ દોકડા આવે છે.

૨. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ એક હજારને ભાગતાં એક દોકડાના દશ આવશે. બીજું તે ઉપરથી સમજવું.

૩. આનાની ૧૦૦ બદામે હજારને ભાગતાં એક બદામના દશ આવશે.

વ્યાજ ગણવાની રીત.

૧. રૂપિઆનો ને મહિનાનો જે ગુણાકાર આવે તેને સર કહેછે.

૨. દહાડા કહ્યા હોય તો તે વડે રૂપિઆને ગુણીને જમણી બાજુનો છેલો આંકડો કાઢીને બાકી રહેલા આંકને ત્રણે ભાગ લેવો. ભાગાકાર આવે તે સર જાણવો, અથવા સાડાસાતનો પા આવડતો હોય તો તે પ્રમાણે એ ગુણાકારની રકમનો જે આંકડો આવે તે સર જાણવો. ઉપર પ્રમાણે આંકડો કાઢવાની તથા ત્રણે ભાગવાની જરૂર નહિ.

૩. સેંકડે મહિનાનું એક ટકાપ્રમાણે વ્યાજ હોય તો સર આવે તેટલા દોકડા વ્યાજ જાણવું. દોકડાની રકમ મોટી થઈ હોય તો જમણા હાથ ઉપરના બે આંકડા દોકડા સમજી બાકી રહે તે રૂપિઆ જાણવા.

૪. સેંકડે એક આના લેખે વ્યાજ હોય તો આવેલા સર જેટલી બદામો જેટલું વ્યાજ થયું જાણવું.

વ્યાજનો ભાવ એક ટકાથી ઓછો વધતો હોય તો તે મુજબ ગણવાની રીત.

શા પ્રમાણે વ્યાજ. ટકા પ્રમાણે જેટલા દોકડા આવ્યા હોય તેના.

૦)- પાના પા કરવા.
૦)= પાના અર્ધા કરવા.
૦)≡ પાના પોણા.
૦। પા.
૦।- પાનું સવાયું.
૦।= પાનું દોઢું અથવા અર્ધાનું પોણું.
૦।≡ પાના પાનું પોણું મેળવવું.

०॥ અર્ધા.
०॥- પોણાનું પોણું.
०॥= અર્ધાનું સવાયું.
०॥≡ અર્ધામાં તેના પોણાનું અર્ધ મેળવવું.
०॥। પોણું.
०॥।- પોણામાં પાના પાનું મેળવવું.
०॥।= અર્ધામાં તેનું પોણું મેળવવું.
०॥।≡ પોણાનું સવાયું.
૧। સવાયું.
૧॥ દોઢું.

દાખલા.

૧. પંદર રૂપિઆ ૧૦ મહિના રહ્યા, વ્યાજનો ભાવ ०॥। ટકા પ્રમાણે, શું વ્યાજ થશે? જવાબ. રૂ. ૧)=

૨. બાર રૂપિઆ સાત દિવસ રહ્યા, વ્યાજનો ભાવ અર્ધા ટકા પ્રમાણે, શું વ્યાજ થશે? દો. બ.

જવાબ. ૧ ० ૨॥ આશરે.

૩. સવાઆઠ રૂપિઆ ૧૬ દિવસ રહ્યા, ટકા પ્રમાણે શું વ્યાજ થશે? દો. બ.

જવાબ. ૪૧ ૨॥ આશરે.

વારોવારીઉં એટલે નાણાવટીની રીતે કાઢવાનું વ્યાજ.

ખાતામાં જમે ઉધાર રકમો હોયછે તેનું વ્યાજ કાઢવા સારૂ ખાતાં પ્રમાણેજ મથાળું દોરીને તેમાં વ્યાજ એટલું વધારે લખવું. જમે ઉધારની રકમો જમે ઉધારમાંજ લેવી, પણ ખાતા-

માં માથે આંકડો ભરેછે, તેમ ન ભરતાં લીંટીને આરંભે ૨ કરી-ને રકમ લખીને દહાડોવાર લખવો.

ભારે રકમ હોય તેના પેટામાં હલકી રકમને વળી લખવી. તે એટલી રકમો સૂધી કરવું કે, મોટી રકમનું પેટું ભરાય, ને જો પે-ટામાં છેલી રકમ બરાબર સમાતી ન હોય, તો જેટલો આંકડો સમાય તેટલો લખીને તે પાછો અસલ રકમના પેટામાં લેવો. એવી રીત જમે ઉધારમાં છેવટ સૂધી કરતાં જવું. અને છેવટ બાકી રહે તે જો જમેમાં હોય તો ત્યાં દેવા, એમ લખવું. ને ઉધારમાં હોય તો, લેણા કરી ઉધારમાં લખવા.

પ્રથમ બે રકમોમાંથી જે રકમ પહેલી તેરીખની હોય તે દિવસથી બીજી રકમની તેરીખસૂધી, તિથિઓ પ્રમાણે મહિના તથા દિવસો નકી કરવા. જેટલા મહિના થાય તેટલાના મહિને અર્ધા દિવસ લેખે જે દહાડા નકી થાય તે મહિના ઉપરના દિવ-સના આંકડામાંથી બાદ થતાં બાકી જેટલા દિવસ રહે, તેટલા દિવસ લગભગ તે મહિના ઉપર આવશે એમ આશરો જાણવો, પણ તે નકી કરવા માટે. આવેલા મહિનાનાં પખવાડિયાં જેટલા વાર આગલી તેરીખનાં વારથી ગણતાં છેલો જે વાર આવે તેની જોડેના વારથી પાછલી તેરીખના વાર સૂધી ગણવું પણ છેલો વાર માંહે લેવો નહિ. તે એટલે સૂધી ગણવો કે મહિના ઉપર દહાડાનો આશરો નકી કર્યો છે, તેની લગભગ આવી રહે. જેમ કારતક સુદી ૬ વાર શનેઉથી ભાદરવા વદી૦) વાર બુધ સૂધી તિથિઓ પ્રમાણે ગણીને મહિને અર્ધા દિવસ લેખે ક્ષેપેથી સાડા-દશ મહિના ને ચાર દિવસ થાયછે. હવે સાડાદશ મહિનાનાં ૨૧ પખવાડિઆં જેટલા વાર પહેલી તારીખના શનિવારથી ગ-ણતાં છેલા પખવાડીઆનો છેલો વાર શનિ આવશે તેની જોડેના રવિવારથી, પાછલી તેરીખના બુધવાર સૂધી ગણતાં ઉપરના ચાર દિવસ આવી રહેછે, તે ઊપલા દિવસની સાથે મળી રહેછે.

એવી રીતે ગણીને જે માસ દિવસ થાય તે જે તરફ આગલી તેરીખની રકમ હોય તે તરફ લખવા. જો આગલી તેરીખવાળી રકમ પાછલી તેરીખવાળી રકમના પેટામાં પડી હોય તો ફક્ત તે પેટાનીજ રકમની લીંટીને છેડે આગળ પાને ૩૬ મે કાઢેલા વ્યાજમાં માંડ્યા છે, તે રીતે લખવા. અથવા તે રકમનું પેટું પૂરવા પાછલી તેરીખની રકમમાંથી જેટલો ભાગ લીધો હોય તે ઉપર લખવા.

મુદત ઉપરથી સર ગણવાની રીત વ્યાજમાં આગળ લખેલી છે. ને તેજ રીત અહિંઆં બરાબર લાગુ પડેછે, તેથી આ ઠેકાણે ફરી લખી નથી.

રકમને છેડે જો માસ દિવસ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે લખ્યો હોય તો તે રકમને માથે સર લખવો ને જો પેટાની રકમ ઉપર માસ, દિવસ આવેલા હોય તો તેને માથે સર લખવો. પછી સર્વે પેટાના સરનો સર્વાળો લેઇ મુખ્ય રકમને માથે ચઢાવવો.

જમેના સરનો સર્વાળો જમેમાં લેવો ને ઉધારના સરનો સર્વાળો ઉધારમાં લેવો. જો જમે ઉધારનું એક જાતનું વ્યાજ હોય તો વધારે સરમાંથી ઓછો સર બાદ કરવો.

તારીજ	સંવત ૧૮૮૮ ની.
જ	ઉ

ઉપર લખ્યા પ્રમાણે તારીજ દોરીને જમે કે ઉધારમાંની જે તરફ મુદ્દલ બાકી રહી હોય તે તારીજમાં તેજ તરફ લખવી ને તે લીંટીમાં બાકી મુદ્દલ જમે પાસે હોય તો દેવા, અને ઉધાર પાસે હોય તો લેણા એમ લખવું.

જે સર બાકી હોય તે તારીજમાં જેણી તરફની સરની રકમ મોટી હોય તેણી તરફ લખવો ને એટલા દર સેંકડે દર મહિને ટકાને ભાવે દોકડા થયા, એમ જાણવું. હવે ભાવ વધારે ઓ-

છો હોય તો, વ્યાજની રીતમાં કોઠો પાડીને રીત લખી છે તે પ્રમાણે ગણીને તેના રૂપિઆ કરીને વ્યાજની લીંટીને માથે ચઢાવવા.

જો જમે ઉધારનું વ્યાજ જૂદા જૂદા ભાવનું હોય તો આગળ કહેલી રીતપ્રમાણે જમે ઉધાર બંને તરફ વ્યાજના આંકડા માથે જૂદા જૂદા ભરવા.

તારીજના જમે ઉધારની બાકી કાઢતાં લેણું કે દેવું જે નીકળ્યું હોય તે પ્રમાણે તે નવા વર્ષમાં ખાતું પાડીને લખવું.

આ ઉપર લખેલી રીતિ નાણાવટી વગેરે લોકોમાં ઘણી મુદત થયાં ચાલતી આવી છે, તથા હાલમાં પણ ચાલેછે. પણ એ રીતે વ્યાજ કાઢવામાં લંબાણ બહુ થાયછે, તથા રકમો પેટામાં નાંખવી તથા કાઢવી એથી એવી ગૂંચવણ પડેછે કે, કાચી બુદ્ધિવાળાને ઝટ લેઈને સમજ પડવી મુસ્કિલ થઈ પડેછે. એ માટે એ ચાલતી રીત લખીને હવે બીજી એક સહેલી રીત નીચે લખવામાં આવેછે. તેમાં સર તથા મહિનાના આંકડા મોટા આવે તો ખરા, પણ લંબાણ ઓછું થઈ, એ નવી રીતે વ્યાજ કાઢનારને સહેલું પડશે એવું લાગેછે.

જેટલી રકમો ખાતામાં જમે ઉધાર હોય તેટલી રકમો ફરીને વ્યાજ કાઢવા માટે ઊતારવી, તેમાં તફાવત એટલોજ કે, ખાતામાં રકમોનો આંકડો માથે ચઢાવવો, અને આમાં લીંટીની માંહે લેવો. ને જેમ ઉધારમાંની એકેક રકમની તરીખથી આસો વદ.)) ને જે વાર હોય ત્યાંસૂધી અથવા બીજી જે કોઈ તરીખ સૂધી નકી કરવું હોય ત્યાંસૂધી માસ તથા દિવસ ઊપલી રીતમાં કહ્યા પ્રમાણે નકી કરીને તે તે રકમને છેડે લીંટીમાં લખવા ને તેમાં તે છેલો દિવસ લેવો ને તે રકમના રૂપિઆ તથા એ માસ વગેરે ઉપરથી જે સર નકી થાય તે માથે ચઢાવવો. પછી બાકીનું ઉપરની રીતમાં કહ્યા પ્રમાણે કરીને બાકી નવા વરસના ખાતાને સારૂ નકી કરવી. આ રીત પ્રમાણે વ્યાજ પૃષ્ઠ ૩૭ મે

કરી બતાવ્યું છે, પણ આપવા લેવાના વ્યાજનો ભાવ સરખો હોય તોજ આ રીત થઈ શકેછે. નહિતો ઉપલી રીત પ્રમાણે કરવું.

કાઠીઆવાડ તથા ગૂજરાતમાં કેટલેએક ઠેકાણે વાર વિના ગણેછે. ત્યાં તિથિઓ પ્રમાણે મહિના તથા દિવસ ગણીને મહિને અર્ધો દિવસ લેખે કાપી નાંખેછે. એમાં જરા ભૂલ રહી હોય તો વાર ગણવાની રીત પ્રમાણે નકી કરતા નથી.

વારોવારીઆં વ્યાજ કાઢવાને માટે રકમોનું ખાતું.

પડી ।. દેવરાજ અમરસીનું ખાતું સંવત ૧૯૧૦ નું.

જ	ઉ
૫૦૦) માગશર વદ ૫ વાર ભોમે.	૬૦૦) કારતક સુદ ૨ વાર ગરેઉ.
૩૦૦) પોશ સુદ ૧૫ વાર શનેઉ.	૧૨૦) માગશર વદ ૮ વાર શુકરે.
૮૫૦) ફાગણ વદ ૭ વાર ભોમે.	૪૦૦) ફાગણ સુદ ૧૫ વાર ભોમે.
૮૦) આશાડ વદ ૩ વાર બુધે.	૯૦) આશાડ વદ ૬ વાર શનેઉ.
૧૫૦૦) આસો વદ ૭ વાર શુકરે.	
૨૮૩૦	૧૨૧૦
૧૬૨૦) બાકી દેવા સંવત ૧૯૧૧ ના કારતક સુદ ૧ વાર રવેઉ.	૧૬૨૦) બાકી દેવા આસો વદ ૦)) વાર શનેઉ.
	૨૮૩૦

વ્યાજ સંવત ૧૯૧૦ ની સાલનું.

જ ઉ

૦ રૂ ૫૦૦) માગશર વદ ૫ ભોમે.

૧૫૭ા રૂ ૩૦૦) પોશ સુદ ૧ શનેઉ.

૦ રૂ ૧૦૦) દી ા. ઉ.

૦ રૂ ૧૨૦) દી ા. ઉ.

૧૫૭ા રૂ ૮૦) માસ ૧ાા૧૪

૧૫૭ા

૬૩૪ાાા રૂ ૪૫૦) ફાગણ વદ ૭ ભોમે.

૦ રૂ ૩૨૦) દી. ઉ.

૩૪૮) રૂ ૯૦ માસ ૩ાા૧૧

૨૮૬ાાા રૂ ૪૦) માસ ૭) ૫

૬૩૪ાાા

૨૭૨) રૂ ૮૦) અશાડ વદ ૩ બુધ. માસ ૩) ૧૨

૪૫૦) રૂ ૧૫૦૦) આસો વદ ૭ શુક્રે. દી. ૯

૧૫૧૪

૧૫૧૪

૦-

૧૧૮૬

૩૨૮ બાકી સર ૧૧૮૬

૧૦૨ ૩ા રૂ ૬૦૦) કારતક સુદ ૨ ગરૂઉ.

૭૮૩ા રૂ ૫૦૦) માસ ૧ાા૨

૨૪૦) રૂ ૧૦૦) માસ)૨૧૨

૧૦૨ ૩ા

૮૮) રૂ ૧૨૦ માગશર વદ ૮ શુક્રે. દી. ૨૨

૭૪ાાા રૂ ૪૦૦) ફાગણ સુદ ૧૫ ભોમે.

૦ રૂ ૮૦) દી ા. જ.

૭૪ાાા રૂ ૩૨૦) દી. ઉ.

૭૪ાાા

૩૯૦) આશાડ વદ ૬ શનેઉ. દી ા. જ.

બાકી રૂ ૬૨૦) સંવત ૧૯૧૦ ના આસો વદ ૦) શનેઉ.

૦ રૂ ૪૦) દી. જ.

૦ રૂ ૮૦) દી. જ.

૦ રૂ ૧૫૦૦) દી. જ.

૧૬૨૦

તારીજ સંવત ૧૯૧૧ ના કારતક સુદ ૧ વાર રવેઉ.

જ	ઉ
૧૬૨૦) મુદલ દેવા.	
૧॥ ૧૪ વ્યાજનો સુર ૩૨૮ ટકા ০॥ લેખે.	
૧૬૨૧॥ ૧૪	

ઊપલું વ્યાજ આગળ કહેલી ટૂંકી રીત પ્રમાણે નીચે ફરી ગણ્યું છે.

જ	ઉ
૫૧૩૦) રૂ ૫૦૦) માગશર વદ ૫ ભોમે. માસ ૧૦) ૬	૭૦૬૦)રૂ૬૦૦) કારતક સુદ ૨ ગરેઉ. માસ ૧૧॥૮
૨૮૧૦) રૂ ૩૦૦) પોશ સુદ ૧૫ શનેઉ. મા. ૯) ૧૧	૧૨૧૨)રૂ૧૨૦) માગશર વદ ૮ શુકરે. મા. ૧૦) ૩
૩૨૨૫) રૂ ૪૫૦) ફાગણ વદ ૭ ભોમે. મા. ૭) ૫	૨૯૬૦)રૂ ૪૦૦ ફાગણ સુદ ૧૫ ભોમે. મા ૭) ૧૨
૭૨) રૂ ૮૦ અશાડ વદ ૩ બુધે. મા. ૩) ૧૨	૨૯૭)રૂ ૯૦) આશાડ વદ ૬ શનેઉ. મા. ૩) ૯
૪૫૦) રૂ ૧૫૦૦ આસો વદ ૭ શુકરે. દી. ૯	૧૧૫૨૯
૧૧૮૫૭	

૧૧૮૫૭
બા
૧૧૫૨૯
૩૨૮

તારીજ ઉપર મુજબ.

હુંડીના હિસાબ.

હુંડીનો ભાવ કહેવાની એવી રીત છે કે, ફલાણા દેશાવરનો ૯૮) નો ભાવ છે, તો તેનું સમજવું જે જે ઠેકાણે ભાવ કહ્યો ત્યાં રૂપિઆ ૯૮) ભરે તો કહેલા દેશાવર ઉપર ૧૦૦) ની હુંડી મળે. બે ટકા ઉપર ભાવ છે એમ બોલે તો સમજવું કે રૂ ૧૦૨) ભરેથી રૂ ૧૦૦) ની હુંડી મળે. હવે આ ઉપરથી સમજાયછે

કે ઉપર ભાવ હોય તો રૂપિઆ ભરી હુંડી કરાવનારને નુકસાન અને માંહે ભાવ હોય તો ફાયદો. જેટલા રૂપિઆની હુંડી કરાવીને તેના રૂપિઆ કેટલા ભરવા એ કાઢવું સહેલ છે. પણ ગમે તેટલા રૂપિઆ ભરીને તેની હુંડીનો આંકડો નકી કરવો હોય તો એ ગણવું લગાર કઠણ પડેછે. હુંડી ઉપરથી હુંડીઆમણ થાય, તે આપવા લેવા માટે નકી કરવું હોય તો સેંકડે જે ભાવ હોય તે પ્રમાણે ગણીને માંહે ભાવ હોય તો કાપી લેવા ને ઉપર ભાવ હોય તો બીજા આપવા, જેમ રૂ ૫૦૦) ની હુંડી કરાવવી અને ભાવ ૨) ટકાનો છે, તો રૂ ૫૦૦) ઉપર બીજા રૂ ૧૦) એટલે કુલ રૂ ૫૧૦) ભરવા પણ જો રૂ ૯૮) લેખે ભાવ હોય તો રૂ ૧૦) રૂ ૫૦૦) માંથી કાપીને બાકીના ભરવા.

હવે જો કદી રૂ ૫૦૦) ભરીને તેની હુંડી જે થાય તેટલી કરાવવી હોય તો ઉપરનો ભાવ એટલે ૨ ટકા લેખે હોય તે રૂ ૫૦૦) માંથી ૧૦ રૂપિઆ બાદ કરીને એ દેશનો વટાવ બે લેખે વીસ દોકડા થાય તે મેળવવા. પછી તે સર્વાળામાંથી વળી એ વીસ દોકડાનો વટાવ ૪૦ દોકડા એટલે આશરે ॥ દોકડો બાદ કરવો, બાકી રૂ ૪૯૦) ૧૯॥ દોકડા રહ્યા, એટલી હુંડી થશે. એ રીતે ભરવાના રૂપિઆમાં વટાવ, વટાવનો વટાવ, તેનો વટાવ ને પાછો તેનો વટાવ, જે જે થતો જાય તે વારાફરતી ઘટાડતાં તથા વધારતાં જવું, એટલે પહેલીવાર બાદ કરવો, બીજીવાર મેળવવો, ત્રીજીવાર બાદ કરવો, એ રીતે કસર ન પડે ત્યાંલગણ કરતાં જવું. અથવા મેળવવાની રકમો ડાબી બાજુએ જૂદી લખી તેના સર્વાળામાંથી બાદ કરવાની રકમો જમણે હાથ જૂદી લખી તેમનો સર્વાળો બાદ કરવો. જેને આવા હિસાબનો ઘણો મહાવરો છે, એવા નાણાવટી તો ઉપરની રીત પ્રમાણે નથી કરતા. તેઓ એક આંકડો આશરે ધારીને તેના ઉપર તેનો વટાવ ચઢાવતાં તે એકંદર આંકડો જો અસલનાથી

ઓછો હોય તો વળી ધારેલા ઉપર કાંઈક વધારેછે, ને તેનો વટાવ પાછો વધારેછે. એમ કરતાં કરતાં અસલનો આંકડો આવી રહે ત્યાંસૂધી કરેછે. પણ ઘણો મહાવરો તેથી તે એવો આંકડો પહેલેથીજ ધારેછે કે, થોડી મેહેનતે તે નકી આંકડો માલૂમ પડેછે. જો માંહે ભાવ, જેમ ૯૮) હોય તો વટાવ, વટાવનો વટાવ, તેનો વટાવ, ને પાછો તેનો વટાવ એ પ્રમાણે ચઢાવતાં જવું; એટલે હુંડીનો આંકડો નકી થશે. જેમ રૂ ૫૦૦) માથેનો માંહે વટાવ ૨) ટકા લેખે રૂ ૧૦) વધારો તેમાં વળી ૧૦) નો વટાવ રૂ ૨૦) વધારો, તેમાં વળી રૂ ૨૦) નો વટાવ રૂ ૪૦) દોકડા એટલે આશરે અર્ધો દોકડો વધારો, એ રીતે કરતાં રૂ ૫૧૦) ૨૦॥ દોકડાની હુંડી થશે.

દાખલા.

૧. રૂ ૪૭૩૭) તથા રૂ ૬૩૨૮) એવી બે રકમો જેટલી જૂદી જૂદી હુંડીઓ કરાવવી છે, તો તેના કેટલા રૂપિઆ ભરવા? ભાવ ત્રણ ટકા લેખે, એટલે રૂપિઆ ૧૦૩) ના રૂ ૧૦૦) ની હુંડી થાય.

રૂ ૪૭૩૭	૬૩૨૮
૧૪૨) ૧૧	૧૮૯॥। ૯
રૂ ૪૮૭૯) ૧૧ જવાબ.	૬૫૧૭॥। ૯ જવાબ.

૨. ઉપર પ્રમાણેજ પણ ભાવ રૂ ૯૭) લેખે છે, તો નાણાવટીને ત્યાં કેટલા રૂપિઆ ભરવા?

રૂ ૪૭૩૭	૬૩૨૮
૧૪૨) ૧૧	૧૮૯॥। ૯
રૂ ૪૫૯૪॥।) ૧૪	૬૧૩૮) ૧૬

૩. નાણાવટીને ત્યાં રૂ ૪૭૩૭) તથા ૬૩૨૮) ભરીને એ બે રકમોની જૂદી જૂદી હુંડીઓ કરાવવાની છે, તો તે કેટલાની થશે? ભાવ ટકા ૩ લેખે.

સર્વાળાની. બાદ કરવાનો વટાવ.

૪૭૩૭ ૧૪૨) ૧૧
૪૧૧ ૦) ૧૨॥।
૦)૦॥ ૧૪૨)૨૩॥।
૪૭૪૧૧॥।
૦.
૧૪૨)૨૩॥।
૪૫૯૯)૩ જવાબ

બાદ કરવાનો વટાવ.

૬૩૨૮ ૧૮૯॥। ૯
૫॥ ૧૯॥ ૦)૧૭
૦) ૦॥
૬૩૩૩॥ ૨૦ ૧૯૦)૧
૧૯૦) ૧
૬૧૪૩॥ ૧૯ જવાબ.

૪. ઉપર મુજબ પણ ભાવ ૩ ૯૭) લેખે છે.

૩ ૪૭૩૭
૧૪૨)૧૧
૪૧ ૧૧
૦)૧૨॥।
૦॥
જવાબ. ૪૮૮૩॥ ૦॥

૬૩૨૮
૧૮૯॥।૯
૫॥૧૯॥
૦) ૧૭
૦) ૦॥
૬૫૨૩ ॥૨૧ જવાબ.

ત્રિરાશિની રીત પ્રમાણે ઉપલા આંકડાના ઉપર ૪ શુન્ય ચઢાવીને તેને જે ભાવ હોય તેથી ભાગતાં જે ભાગાકાર આવશે તેટલા દોકડા જાણવા. આ રીત પ્રમાણે, ઉપલા બે દાખલા નીચે ગણ્યા છે.

દાખલો ત્રીજો.

૧૦૩ | ભાજકાંક.
૪૫૯૯,૦૩ | ભાગાકાર.
૪૭૩૭૦૦,૦૦ | ભાજ્યાંક.
૬૧૭ . . . .
૧૦૨૦ . .
૯૩૦ . .
૩૦૦ . .

૧૦૩
૬૧૪૩,૬૮॥।
૬૩૨૮૦૦,૦૦
૧૪૮ . . . .
૪૫૦ . . . .
૩૮૦ . . . .
૭૧૦ . . . .
૯૨૦ . . . .
૯૬ . . . .
૧૮॥।

દાખલો ચોથો.

૯૭	ભાજકાંક.	૯૭
૪૮૮૩,૫૦॥		૬૫૨૩,૭૧
૪૭૩૭૦૦૦૦	ભાગાકાર.	૬૩૨૮૦૦૦૦
૮૫૭....		૫૦૮....
૮૧૦..	ભાજ્યાંક.	૨૩૦...
૩૪૦..		૩૬૦..
૪૯૦..		૬૯૦..
૫૦..	.	૧૧૦.
૧॥		૧૩

વટાવ ગણવાની રીત પણ હુંડીના હિસાબ પ્રમાણે છે, માટે જુદી લખી નથી.

મોતીનાં હિસાબની રીત.

તોલનું કોષ્ટક.

૧૬	આનાની	૧ રતી.
૨૪	રતીની	૧ ટાંક.

હિસાબ ગણવામાં આવેછે તે જાતનું કોષ્ટક.

૧૬	બદામનો	૧ દોકડો.
૧૦૦	દોકડાનો	૧ અવ-ટકો.
૧૩॥	ટકાની	૧ રતી.
૧૪	રતીની	૧ ટાંક.

એક મોતીનો દાણો તોલમાં જેટલી રતી આવે, તેટલી રતીને ૧૩॥ ટકાએ ગુણીને ટકા કરતાં જે આવે તેને ચોવીસે ભાગ્યાથી આવેલા ભાગાકારને એક રતીના અવ જાણવા. પછી તેને જેટલી રતી તોલ હોય તેટલે ગુણતાં જે આવે, તે એક દાણાના અવ થયા. અગર એક કરતાં વધારે દાણા આગળ તોલ્યા હોય તો તે દાણાની સંખ્યાએ ભાગતાં જે આવશે, તેટલા અવ એ બધા દાણાના થશે. પછી જો એક દાણાનું કરવું હોય તો

વળી તેટલે દાણે તેનો ભાગ લેવો, એટલે તેટલા ચવ એક દાણા-
ના થશે.

દાખલા.

૧. એક મોતીનો દાણો તોલમાં ૮ રતી છે, તો તેના ચવ
કેટલા થશે ?

```
     ૪
   ૧૩॥
૨૪)૫૫
   ૨।૧
    ૧૦૦
૨૪ ) ૧૦૦
    ૪–૪
     ૧૬
૨૪ ) ૬૪
     ૨॥
```

```
ચવ. દો. બ.
 ૨। ૪ ૨॥ એક રતીને માથે.
 ૪
 ૯–૧૬॥–૩ જવાબ.
```

નવ ચવ, સાડાસોળ દોકડા અને ત્રણ બદામ.

૨. પાંચ દાણા તોલમાં ૭॥ રતી છે તો તેના કેટલા ચવ થશે?

```
     ૭॥
   ૧૩॥
   ૯૧
    ૬॥
   ૫॥૧૨॥
૨૪)૧૦૩૧૨॥
   ૪।-૧-૧૨॥
    ૧૦૦
૨૪)૧૧૨॥
   ૪॥-૪॥
     ૧૬
 ૨૪)૭૨
     ૩-૦
```

```
ચવ. દો. બ.
 ૪। ૪॥ ૩
 ૭॥
--------
૨૯॥।
 ૨   ૧૨॥
 ૦।   ૮॥।
     ૧।  ૨॥
૫)૩૨)૨૨॥૨॥
  ૬। ૧૯॥ ૦॥ જવાબ.
```

સવાછ ચવ, સાડીઓગણીસ દોકડા અને અર્ધી બદામ.

મુસારો એટલે પગારના હિસાબ.

જેટલા રૂપિઆનો મહિનો હોય તેવડે જેટલા દિવસનું કરવું હોય તેને ગુણીને તે ગુણાકાર ઉપર એક શૂન્ય ચઢાવીને તેને ત્રણે ભાગવા; ભાગાકાર આવશે તેટલા દોકડા જવાબ. અથવા ઉપલા ગુણાકાર જેટલા અંકડાને આડાઆતના પા પ્રમાણે ગણતાં જે ભર આવે તેટલા દોકડા જવાબ. આ રીત પ્રમાણે ૭ાા દિવસ સુધીનું હોય તો. વધારેનું કરવું હોય તો ૦ા મહિનાનું જુદું ગણીને ઉપલા દિવસનું ગણીને તેમાં વધારવું. એજ પ્રમાણે ૦ાા કે ૦ાાા મહિનાનું પણ કરવું. મહિનામાં થોડા દિવસ બાકી હોય તો તેટલા દિવસનું કરીને મહિનાના પગારમાંથી બાદ કીધાથી સહેલું પડશે. બીજી રીત એમ છે કે, મુસારાના રૂપિઆ તથા દિવસનો ગુણાકાર કરી તેનું અર્ધ લેવું તેમાં તેનોજ પંદરમો ભાગ મેળવ્યાથી જે આવશે તેટલા જાણવા.

દાખલો.—એક સિપાઈનો ૧૩ રૂપિઆનો મહિનો છે તો એને ૯ દિવસનું શું આપવું ? = જવાબ રૂ ૧ાા ૨૩ા દોકડા.

કાઠ એટલે લાકડાં માપવાના હિસાબની રીત.

કોષ્ટક.

૨૦ વીશવાસીનો	૧ વસો.
૨૦ વસાનો	૧ ગજ.

૧. પાટીઆં અથવા ચોખંડાં લાકડાં માપવાની રીત. જાડાઈના તસુ ને પહોળાઈના તસુનો ગુણાકાર કરીને તેને વીસે ભાગતાં જે આવે તેને લંબાઈના ગજે ગુણવા એટલે તે પાટીઆંના પાકા ગજ થશે.

૨. ગોળ લાકડાં ભરવાની રીત. ગોળ ભરતાં જેટલા તસુ આવે તેને બેવડીએ એટલી દોરી ગણાયછે. અને તે દોરી.

ના અર્ધને તેજ અર્ધ ગુણવાથી જે આવશે તે વીશવાંશી જાણ-
વી. તેના વસા કરવા પછી તેને લંબાઈના ગજે ગુણતાં જે
આવશે તે વસા થશે તેને વીસે ભાગ્યાથી ગજ થશે.

દાખલા.

૧. પાટીકું ત્રણ ગજ લાંબું, ૧૭ તસુ પહોળું અને ૨ તસુ
જાડું છે, તો તેના કેટલા ગજ થશે ?

```
        ૧૭ તસુ.                    ૧॥ ૪ .
         ૨                          ૩
      ────                       
   ૨૦ ) ૩૪                         ૪॥
        ───                        
        ૧॥ ૪                       ૦॥૨

                                   ૫ ) ૨ જવાબ પાંચ)
                                   ગજને બે તસુ.   (
```

૨. એક ગોળ લાકડું ૧૦ ગજ લાંબું ને દોરી ૧૬ તસુની
છે તો કેટલા ગજ થશે ?

```
        ૮ ગોળનું અર્ધ.    ૧૦ વી૦
        ૮                  ૩– ૪
       ────
   ૨૦) ૬૪ વીસવાસી.        ૧૦
       ────             ────
        ૩—૪            ૨૦ ) ૩૨
                           ૧॥ ૨ જવાબ દોઢ ગજ બે વસા.
```

કાચાં પાકાં તોલના હિસાબ.

૧. કાચા ઉપરથી પાકું તોલ કરવું હોય તો મણને ચાળીસે
ગુણીને શેર કરવા, ને પછી તેને પાકા મણના જેટલા શેર કહ્યા
હોય તેણે ભાગવા એટલે જે આવશે તે પાકા મણ થશે. તેને
કહેલી કીમતે ગુણ્યાથી તેનું મૂલ્ય નીકળશે. અથવા પાકા મણ
કોરીના હિસાબની રીત મુજબ ધારીને કરવા.

૨. પાકા ઉપરથી કાચું તોલ કરવું હોય તો પાકા મણના જે-

ટલા શેર કહ્યા હોય તેણે પાકા મણને ગુણવા, ને તેને ચાળીસે ભાગવા, એટલે કાચા મણ થશે, અથવા એક પાકા મણના જેટલા શેર ૪૦) કરતાં વધારે હોય તેટલા વડે સર્વે પાકા મણને ગુણી તેના મણ કરીને પાકા મણના મેળવવા, સર્વાળો કાચા મણ થશે.

દાખલા.

૧. ગોળનાં માટલાં નંગ ૧૧૦, તેનું તોલ માટી સાથે ૨૪૦ મણ તો માટીને વાસ્તે ૪૮ શેરનો માણ ગણતાં તેના નકી મણ કરી પ્રત રુપિઆ ૧॥~ લેખે કેટલા રુપિઆ થશે ?

મણ.	પાકા મણ.
૨૪૦	૨૦૦
૪૦	૧॥~
૪૮) ૯૬૦૦	૩૦૦
૨૦૦ પાકા મણ.	૨૫
	૩૨૫ રુપિઆ જવાબ.

૨. ગોળ મણ ૧૩૫ કાચો તેના પાકા મણ ૪૫ શેરના મણ લેખે, કેટલા થશે તથા પ્રત રૂ ૨।~ લેખે કેટલા રુપિઆ થશે ?

૧૩૫ અથવા ૯) ૧૩૫	પાકા મણ.
૪૦ ૧૫	૧૨૦.
૪૫) ૫૪૦૦) ૧૨૦ પાકામણ	૨।~
૪૫ ૧૨૦ મણ.	૨૪૦
૯૦	૩૦
૯૦	૨૨॥
૦૦૦	૨૯૨॥રુપિઆ.

તોલના પાકા મણ મોઢે કરવાની થોડીએક કૂંચીઓ.

૧. એતાળું તોલ કહ્યું હોય તો કાચા તોલમાંથી એકવીસમો ભાગ બાદ કરેથી જે રહેશે તે પાકું થશે.

૨. સુવાળું હોય તો, અગીઆરમો ભાગ બાદ કરવો.
૩. પીસતાળું હોય તો, નવમો ભાગ બાદ કરવો.
૪. અડતાળું હોય તો, છઠ્ઠો ભાગ બાદ કરવો.

તોલ બારદાનના હિસાબ.

૧. દર મણ ઉપર અથવા ગાંસડી, કોથળી વગેરે ઉપર જે બારદાન કહ્યું હોય તેનો મણ વગેરે સાથે ગુણાકાર કરતાં જે આવે તેને ઊધડ તોલમાંથી બાદ કરવું, એટલે નકી કાચું તોલ થશે, અને પછી તેને પાકું કરવું, હોય તો કાચા પાકા તોલની રીત પ્રમાણે કરી કીમત કાઢવી.

દાખલા.

૧. સાકર મણ ૩૫ બારદાન સુધાંત છે, તેમાં દરમણે બારદાન ત્રણ શેર તોલ બેતાળું પ્રત મણ ૧ ના રૂ ૬ાાા લેખે શી કીમત?

મણ.	પાકા મણ. શેર. અધોળ.
૩૫ ઊધડ તોલ.	૩૦ાાા ૩ા-
૩	૬ાાા- દર મણની કીમત.
૪૦) ૧૦૫	૧૮૦ } ત્રીસ મણના રુપિઆ.
૨ાાપ બારદાન.	૨૨ાા
૩૫ ઊધડ તોલ.	૧ાાા ૧૨ાા
૨ાાપ	૪ાા
૨૧) ૩૨ાાપ નકી કાચા	૦ાા ૧૦ાાા ૩ પોણામણના.
૧ાા૧ાા-ાા મણ.	૦ાા ૬ા૨ાા સવાત્રણ શેર ને અધોળના.
	૩ ૨ ૧૦) ૪ાાા૧ાા જવાબ.

વીઘાં દોરીના હિસાબ.

હાંસોટના મહેતાજીની તરફથી આવેલી ચોપડીમાંથી.

કોષ્ટક.

૨૦ ખૂંટની	૧ પડતળ.
૨૦ પડતળની	૧ પડત.
૨૦ પડતની	૧ વીશવાસી
૨૦ વીશવાસીનો	૧ વસો.
૨૦ વસાનું	૧ વીઘું.

૫ હાથનો ૧ વસો અથવા કાડી.
૨૦ વસાની ૧ દોરી.

એક દોરી લાંબું તથા એક દોરી પહોળું એવા ચોરસ ચોરસ ખેતર જેટલી ભૂંયને વીઘું કહેછે.

ઉપરના કોષ્ટક ઉપરથી માલૂમ પડેછે કે, એક દોરી એટલે ૨૦ કાડી અથવા ૧૦૦ હાથ જગા લાંબી તથા તેટલીજ પહોળી એવી ચોરસ ચોરસ હોય તો તેને એક વીઘું કહેછે. એક વીઘાના વીસમા ભાગને વસો કહેછે. તેના વીસમા ભાગને વીશવાસી એ રીતે વીસમા વીસમા ભાગ લેતે લેતે પડત, પડતલ, ખૂંટ, એવાં નામ પાડેલાં છે.

વળી જમીન માપવી તેમાં પણ એજ શબ્દ વાપર્યા છે, જેમ એક દોરીના વીસમા ભાગને વસો કહેછે. વસાના વીસમા ભાગને વીસવાશી કહેછે, એ રીતે ખૂંટ સૂધી જાણવું. વીઘાંનો વીસમો ભાગ જે વસો તે દોરીનો વીસમો ભાગ જે વસો એ બંને વસા એક જાતના છે, એવું વાંચનારે સમજવું નહિ.

૧. વસાને વસાએ ગુણીએ તો વીશવાસી આવે.

૨. વસાને વીસવાસીએ ગુણીએ તો પડત આવે.

૩. વસાને પડતે ગુણીએ તો પડતલ આવે.

૪. વસાને પડતલે ગુણીએ તો ખૂંટ આવે.

૫. વીસવાસીને વીસવાસીએ ગુણીએ તો પડતલ આવે.

૬. વીશવાસીને પડતે ગુણીએ તો ખૂંટ આવે.

૭. વીશવાસીને પડતલે ગુણીએ તો ખૂંટનો વીસમો ભાગ આવે.

૮. પડતને પડતે ગુણીએ તો ઉપર પ્રમાણે આવે.

૯. દોરીને દોરીએ ગુણીએ તો વીઘાં આવે.

૧૦. દોરીને વસાએ ગુણીએ તો વસા આવે.

૧૧. દોરીને વીશવાસીએ ગુણીએ તો વીશવાસી આવે.

આ રીતિઓ ખેતર ભરવાનાં કામમાં આવેછે. તે એવી રીત કે ખેતરની આડ તથા ઊભ ભરીને તેઓનો ગુણાકાર કરવો એટલે વીઘાં આવશે. જૂદી જૂદી જાતનો ગુણાકાર કરેથી શું આવશે તે ઉપર લખેલુંજ છે.

દાખલો ૧.

એક ખેતરની સવા પંચાવન વસા ને અઢી વીશવાસીની ઊભ અને સાડીબેતાળીસ વસા ને પોણાચાર વીશવાસીની આડ છે તો તેનાં કેટલાં વીઘાં થશે ?

પહેલી રીત	બીજી રીત બે બાજુની દોરી કરેથી.
૫૫।૨।।	૨।। ૦। ૨।।
૪૩।।૩।।।	૨ ૩।। ૩।।।
૧૬૫	૫।।
૨૨૦	૦। ૨।।
૨૭।।	૦) ૨।। ૩। ૨।।
૧૦।।।	૦) ૦।। ૨।। ૦।।। ૩।।।
૧૦।૧।	૦) ૦) ૩। ૦।૪। ૨।।
૫।૨।।	વીઘાં. ૬ ૦।।૪) ૩।।૩) ૨।।
૦।૦)૩)૨।।	

વસા ૨૪૨૯) ૩।।। ૩૨।।   ૭ વીઘાં ૦।। વસો ૪ વીસવાસી.

વી. વ. કા. વ. ૫. ખૂં. ૩।।। પડત ૩ પડતસ ૨।। ખૂંટ જવાબ.

૬). ૦।।.૪). ૩।।। ૩).૨।।

ત્રીજી રીત એક બાજુની દોરી કરીને બીજી બાજુ એમની એમ રાખ્યાથી.

```
            ૫૫ા    ૨ા
         ૨)      ૩ા      ૩ાા
         ___________________________
         ૧૧૦ાાા
           ૫
           ૪ાા  ૨ા
           ૦)   ૧ા      ૧ા
           ૦ાા  ૦।      ૧ા
           ૦)   ૦)   ૧ા   ૩)   ૨ા
         ___________________________
   વસા   ૨૭ાાા ૪)   ૩ાા  ૩)   ૨ા
   વીઘાં  ૬) ૦ાાા૪)  ૩ાા  ૩)   ૨ા
         ___________________________
```

૨ દાખલો. એક ખેતરની ૧૩૭ાાા વસા અથવા લાકડીની ઊભ અને ૮૮ ની આડ છે, તો તેનાં કેટલાં વીઘાં થશે ?

જવાબ. ૩૦ વીઘાં.

ઘઉં ઓરવાના હિસાબ.

કોઈ ખેતરની જેટલા વસાની ઊભ આવે તેણે વતી ૪૦૦ ને ભાગ લેવો. એટલે તેટલા વસાની આડ આવે. પછી દર વસાના જેટલા ચાસ હોય તેટલાએ આડાના વસાને ગુણવા. ગુણાકાર આવશે તે એક વીઘાના ચાસ થયા પછી દરએક વલામણના ચાર ચાસ થાયછે. માટે તે કુલ ચાસને ચારે ભાગવા, ભાગાકાર આવશે તેટલા એક વીંઘાના વલામણા થયા. માટે એક વીંઘે જેટલા ઘઉં ઓરવા હોય તેને કુલ વલામણાએ ભાગવા. ભાગાકાર આવશે તે દરએક વલામણના ઘઉં આવશે.

ઉપર મુજબ હિસાબ કરીને ઘઉં ઓરવાથી ખેતરમાંનાં તમામ ચાસ બરાબર ઓરાય છે. અને વગર હિસાબે ઓરવાથી કોઈ ચાસમાં વત્તા અને કોઈ ચાસમાં ઓછા ઓરાયછે. તેથી જાડાં પાતળા ઊગીને પાકમાં નુકસાન થાયછે.

દાખલા.

૧. ૨૫ વસા ઊભનું એક ખેતર છે, ત્યારે દર વીઘે અધ-મણને હિસાબે દર વસામણે ઘઉં કેટલા આપવા? વસા એકના ચાસ ૮.

૨૫ વસાની ઊભ માટે ૧૬ વસે આડે વીઘું બેઠું માટે ૧૬ વસાના ચાસ ઉપર કહેલા આઠ ગુણતાં ૧૨૮ થાયછે તેઓના વસામણા ઉપર ગીતમાં કહ્યા પ્રમાણે ૩૨ થાયછે. તેથી બત્રીસ વસામણે અધમણ ઘઉં ત્યારે એક વસામણે બત્રીસે વીસ શેરને ભાગતાં, દર વસામણે અચ્છેર ને નવટાંક આવેછે, એ જવાબ.

૨. ૪૦ વસા ઊભનું એક ખેતર છે, ત્યારે દર વીઘે પોણો મણ ઘઉંને હિસાબે દર વસામણે કેટલા ઘઉં આપવા? વસા એકના ચાસ ૬.

ચાળીસ વસાની ઊભ માટે ૧૦ વસે આડે વીઘું બેઠું, માટે દશ વસાના ચાસ ૬૦ તેના વસામણા ૧૫ માટે દર વસામણે બે શેર ઘઉં આપવા જોઈએ એ જવાબ.

પાછલી કૂંચીઓનો વિચાર.

૧. રૂપિઆના જેમ ૧૦૦ દોકડા તેમ આનાની ૧૦૦ બદામ, અને રૂપિઆની બદામો જેમ ૧૬૦૦ તેમ આનાની વીશવાસી ૧૬૦૦ માટે રૂપિઆને ભાવે જેટલા દોકડા થાય તેટલી બદામો આનાને ભાવે થાય. અને રૂપિઆને ભાવે જેટલી બદામો તેટલા આનાને ભાવે વીશવાસી થાય.

૨. રૂપિઆનું જેટલા મણ હોય તેટલા શેર અઢી દોકડાના થાય.

૩. જેટલા રૂપિઆનું જેટલા મણ હોય તેટલા મણથી અઢીગણા શેરના રૂપિઆ જેટલા આના જાણવા.

૪. દોકડાનું જેટલા શેર હોય તેના સવાયાના સવાયા બરાબર એક ફદીઆના શેર થાય. રૂ ૧) ના ૬૪ ફદીઆં.

૫. કેટલીએક કૂંચીઓ બબ્બે ત્રણ ત્રણ એક કૂંચીમાં આણી હોય તો સમાત પણ શીખનારને કદી ગૂંચવણ પડે માટે જૂદી જૂદી લખીછે જેમ.

જેટલે રૂપિએ મણ તેથી અઢીગણે દોકડે શેર.

જેટલે આને મણ તેથી અઢીગણી બદામે શેર.

આ બે કૂંચીઓની એક કૂંચી લખી હોય તો થઈ શકે, જેમ જેટલે રૂપિએ કે આને મણ તેટલે અઢીગણે દોકડે કે બદામે શેર. વળી જેમ.

જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેથી બમણી બદામે શેર.

જેટલે આને ખાંડી તેથી બમણી વીશવાસીએ શેર.

એ ઊપલી બે રીતિઓની એક રીત નીચે મુજબ થઈ શકે.

જેટલે રૂપિએ કે આને ખાંડી તેથી બમણી બદામે કે વીશવાસીએ શેર.

વળી જેટલે રૂપિએ કોથળો, હારો, માણી, કળશી, ખાંડી, મોટો હારો, ભાર, ગાલ્લો, બેડીહું હોય તેથી અઢીગણા દોકડાનું કોથળા વગેરેના પોતપોતાના મણના આંકડા જેટલા શેર થાય, અથવા એટલા શેરના અઢીગણા શેરની કીમત રૂપિઆના આના જેટલી કીમત થાય.

કેટલીએક રીતિઓ ન લખી હોત તો ચાલત, પણ કેટલાએક શીખાઉને અડચણ પડે, માટે લખી છે જેમ.

બેડીઆંની સર્વે રીતો કળશી ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે. બેડીઆને ઠેકાણે કળશી સમજી ગણતાં જે આવે, તેઉપરથી તોલ બમણું અને કીમત અર્ધી જાણવી જેમ.

જેટલે રૂપિએ કળશી તેટલે આને મણ.

જેટલે રૂપિએ બેડીહું તેથી અર્ધે આને મણ.

જેટલે રૂપિએ કળશી તેથી સવાગણે દોકડે આઠ શેર.

જેટલે રૂપિએ બેડીહું તેથી સવાગણે દોકડે સોળ શેર.

એજ પ્રમાણે માણી ઉપરથી ભારનું તથા ગદીઆણા ઉપરથી તોલાનું સમજવું. એ ધોરણ ઉપરથી જો શીખનાર જૂદા જૂદા તોલનો સંબંધ યાદ રાખે, તો થોડી રીતિ શીખેથી તેનો ઉપયોગ સર્વે ઠેકાણે કરે. જેમ કોથળાની ખાંડી ચારગણી, કળશીની ખાંડી સવાગણી, ભાર દોઢો, અને બેડીઉં બમણું એ વગેરે જાણવું. અને કોથળા વગેરેના હિસાબમાં ઘણી કૂંચીઓ લખીછે, તે નીચે મુજબ ટૂંકામાં આણી શકાય.

જેટલે રૂપિએ કોથળો તેટલે દોકડે બે શેર. તેટલે અર્ધે દોકડે શેર, તેટલે વીસગણે દોકડે મણ, તેટલે આને ૧૨॥ શેર, તેટલે ફદીએ ત્રણ શેર ને નવટાંક.

જેટલે રૂપિએ બેડીઉં તેથી અર્ધે આને મણ, તેથી સવા ગણે દોકડે સોળ શેર, તેટલે ફદીએ અધમણ, તેથી સવાગણી બદામે શેર, તેથી સવાગણી વીશવાસીએ અધોળ.

આનાને હિસાબે જે આવે તેને ચારે ભાગતાં ફદીઆને હિસાબે આવે, એ વાત જો પક્કી યાદ રહે તો ફદીઆવાળી રીતની કાંઈ જરૂર નથી.

આગળ કૂંચી લખીછે, પણ કેટલેએક ઠેકાણે તો પાંતી વગેરેની મદદથી અને તેથી પણ સહજમાં હિસાબ થાયછે. જેમ ગાલ્લીનું કહ્યું હોય ને સાડાસાત મણનું કરવું હોય તો કીમતનો ચોથો ભાગ લેવો. પોણાચાર મણનું કરવું હોય તો આઠમો ભાગ લેવો. મણનો ભાવ કહ્યો હોય ને જો ૨૫ શેરનું કરવું હોય તો કીમતના અર્ધા કરીને તેના સવાયા કરવા. કદી ૧૫ શેરનું કરવું હોય તો પા કરીને તેના દોઢા કરવા. એ રીતે બીજું પણ જાણવું.

કસર કાપી નાંખવાની રીત ઘણીજ કામમાં આવેછે, જેમ મણનો ભાવ કહ્યો હોય ને ૩૯ શેરનું કરવું હોય તો શેરનું કરીને તેને ૩૯ વડે ગુણવા કરતાં મણની કીમતમાંથી શેરનું બાદ કરીએ તો સહજમાં આવે.

ફકત મોઢે પલકવારમાં ગણી શકાય એવા પરચૂરણ હિસાબ.

૧. સવા રૂપિએ ને એક આને સવા શેર ને અધોળ એળ ચી ત્યારે એક આનાની કેટલી? એમાં રૂપિઆના અને શેરના આના સરખા છે. તેથી રૂપિઆનું શેર પડ્યું, તે ઉપરથી જવાબ ૧ અધોળ.

૨. પોણાતેર રૂપિઆ ને દોઢ આનાનું પોણાતેર શેર ને દોઢ અધોળ ત્યારે પાશેરની શી કીમત? જવાબ. ૦। રૂપિઓ.

૩. સવાત્રણ રૂપિઆ ને એક આનાનું સવાત્રણ શેર ને નવટાંક ત્યારે રૂપિઆનું કેટલું? આ હિસાબમાં ઉપર મુજબ મુકાબલો કરતાં એક અધોળ વધારે છે; તેને સવાત્રણ રૂપિઆ ને એક આને ભાગ્યાથી. શેર. રૂપિઆ ભાર.

જવાબ. ૧ ૦॥।

૪. છ પૈસાના સવાત્રણ શેર ને નવટાંક ભીંડા ત્યારે દશ પૈસાના કેટલા? આમાં છના એવાર પોણા કરતાં સવાત્રણ ને બે આના આવેછે. તો તેજ પ્રમાણે દશનું કર્યાથી. જવાબ. શેર પા~

૫. ત્રણ પૈસાના સવાબશેર કંટોળાં તો સાત પૈસાનાં કેટલાં? આમાં ત્રણના પોણા કરતાં જેમ સવા બશેર આવેછે તેમ સાતનાં પોણા કરતાં. જવાબ. પા શેર.

૬. રતી સવા પૈસે ને સવા દમડીએ સવાશેર ને સવા નવટાંક તો.

દમડીનું	= નવટાંક.
નાસરીનું	૦। શેર.
સવાયાનું	૦॥ શેર.
મોટા સવાયાનું	૦॥। શેર.
પૈસાનું	૧ શેર.
મોટા પૈસાનું	૧॥ શેર.
સવાકાનું	૧। શેર.

૭. રૂપિઆનું સાડાપાંચ શેર ને નવટાંક ઘી મળેછે, ત્યારે સવાઅગીઆર મણના કેટલા રૂપિઆ? જવાબ. ૮૦ રૂપિઆ.

૮. છ પૈસાની સવાઅગીઆર શેર કેરી તો પાંચ પૈસાની કેટલી? જવાબ. ૯।~ શેર.

૯. પોણી પાઈનાં સવાપાંચ શેર રીંગણાં તો એક પાઈનાં કેટલાં? જવાબ. ૭ શેર.

૧૦. પોણે પૈસે શેર તો નવ શેરના કેટલા પૈસા?

જવાબ. ૬॥ પૈસા.

૧૧. પોણે પૈસે શેર બાજરી તો ૯ પૈસાની કેટલી?

જવાબ. ૧૨ શેર.

૧૨. અઢી પૈસાની ૩॥ શેર જાર તો અર્ધા પૈસાની કેટલી? જવાબ. ૦॥ શેર.

૧૩. પાપડીના લીલવા ત્રણ ફદીએ શેર હોય તો મણ કેમ પડ્યા? જવાબ. રૂ ૧॥≈

૧૪. ફદીઆના ૬ પૂળા ઘાસ મળે છે, તો કેમ હજાર પડે?

જવાબ. રૂ ૨॥-॥૨ પાઈ.

૧૫. દોઢ આને શેર રૂ હોય તો મણ તથા ખાંડી કેમ પડ્યું?

જવાબ. રૂ ૩॥ તથા રૂ ૭૫.

૧૬. એક સીધામાં શેર લોટ, અછેર ચોખા, પા શેર દાળ અને નવટાંક ઘી હોય તો દશ સીધામાં કુલ ભાર કેટલો થશે?

જવાબ. ૧૮॥ શેર.

૧૭. રુપિઆનું ઘી શેર ૪॥≈ તો ફદીઆનું કેટલું? આ-માં શેરના અર્ધના સવાયા કરતાં રુપિઆ ભાર આવશે.

જવાબ. ૨॥ રુપિઆ ભાર.

૧૮. પોણેસાત રુપિએ ને અઢીઆને મણ સાકર હોય તો શેરનું શું થશે? દો० બ०

જવાબ. ૧૭-૦। એટલે આશરે ≈॥ આના.

૧૯. પોણેત્રણ રુપિએ મણ તેલ તો અઢી શેરનું શું બેસે?

જવાબ. ≈॥ આના.

૨૦. ગોળનો ભાવ મણે સવાબે રુપિઆ ને બે આનાનો છે, તો રુપિઆનો કેટલા શેર? શેર રુપિઆ ભાર.

જવાબ. ૧૬॥ ૩॥

૨૧. રૂપિઆનું પોણાછશેર ને દોઢ નવટાંક તો બાર રૂપિ-
આનું કેટલું? આમાં રૂપિઆનું છ શેર લેખે ગણીને બાર રૂપિ-
આનું બોતેર શેર થાય, તેમાંથી બાર અધોળાનું ૦॥। શેર બાદ
કરેથી આવેછે. જવાબ. ૭૧। શેર.

૨૨. પોણાપચીસ પૈસાનું સવાત્રીસ શેર તો સવાવીસ પૈ-
સાનું કેટલું? આ ઠેકાણે પહેલા આંકડાનો ને છેલાનો, સાડે ચારે
સંક્ષેપ ઊડયો. એટલે પાંતી કરી નાંખી, પછી પહેલાનો ને બીજા
આંકડાનો સાડાપાંચે વળી સંક્ષેપ કીધો એટલે પહેલો આંકડો એક
જતો રહેશે. ને બીજા અને ત્રીજામાંના બાકી રહેલાનો પરસ્પર
ગુણાકાર કરતાં જવાબ ૨૪॥। પહેલો આંકડો આવી રહેશે.

૨૩. સવાઆઠ પૈસાની પચાવન કેરી તો સવાબે પૈસાની
કેટલી? આમાં બંને આંકડાને અગીઆરે સંક્ષેપ કરતાં ૦॥। પૈ-
સાની ૫ આવશે, એ બંનેને ત્રમણા કરતાં જવાબ ૧૫ કેરી
આવશે.

૨૪. સિત્તેર રૂપિઆ આઠ દિવસ રહ્યા, પોણા ટકાની તે-
રીજ લેખે વ્યાજ કેટલું? પોણા ટકાનું વ્યાજ કહેવું હોય તો, દહા-
ડાનો ને રૂપિઆનો ગુણાકાર કરવો. ને એક જમણી બાજુએ
આંકડો કાઢી નાંખવો બાકી જે રહે તે પા દોકડા સમજવા.
જવાબ. ૧૪ દોકડા.

૨૫. સાડપાંચ રૂપિએ ને બે આને કૂંડી સાકટી એટલે
બળીઓ મળેછે, તો ૭ નંગનું શું બેસશે? રૂ૦ દો૦ બ૦
જવાબ ૧॥। ૧૧॥। ૨.

૨૬. પોણેત્રણ રૂપિએ ને એક આને સેંકડા પ્રમાણે વાંસ-
નો ભાવ છે તો, ૩૭ નંગની શી કીમત પડશે? રૂ૦ દો૦ બ૦
જવાબ. ૧—૪—૧.

૨૭. રૂ ૧) નું ૭ા શેર હોય તો ૭ા રૂપિઆનું કેટલું?
આવી જાતના હિસાબ મોઢે ગણવા હોય તો એક આંકડો અર્ધા
વિનાનો અને બીજો તેમાં અર્ધો મેળવીને લેવો એટલે ૭ તથા

૮ એ બેના ગુણાકારમાં ૦ા મેળવ્યાથી ૭ા અને ૭ા નો ગુણાકાર થઈ રહેશે. કદી ૭। અને ૭। નો ગુણાકાર કરવો હોય તો સાત તથા સાડાસાતના ગુણાકારમાં એક આનો મેળવ્યો હોય તો ઇચ્છેલો ગુણાકાર આવી રહેશે. કદી ૭ાા અને ૭ાા નો ગુણા-કાર કરવો હોય તો અને આઠના ગુણાકારમાંથી આઠનું અર્ધ બાદ કરી એક આનો મેળવેથી જવાબ આવશે.

બીજું—હરકોઈ આંકડો એક બે, કે ત્રણ પાણ સુદ્ધાંનો હો-ય ને તેને તેટલેજ ગુણવો હોય તો ઉપરના દાખલા ઉપર નજર રાખીને કરેથી આવશે.

૨૮. રૂ ૧૦૦) નું ત્રણસેં સવાતેત્રીસ મણ સવાત્રણ શેર ને સવાત્રણ રૂપિઆભાર હોય તો સાડત્રીસ મણના કેટલા રૂપિ-આ થશે? આ હિસાબ પ્રમાણે જેટલા મણનું કરવું હોય તેના ત્રણગણા દશકા કીધા તો તેટલા દોકડા થઈ રહેશે. એ રીતે ૩૭ મણના રૂપિઆ ૧૧) ૧૦ જવાબ.

૨૯. રૂ ૩૩૭) છ દિવસ રહ્યા ત્યારે તેનો સર કેટલો થશે? હવે આ હિસાબમાં ૩૩૭) ને છવડે ગુણીને સાડાસાતના પાવડે તેનો સર નક્કી કીધો હોય તો તે રીત. જવાબ. ૧૪૭ાા.

પણ બીજી રીત એવી છે કે, રૂપિઆ તથા દિવસ એ બેમાં-ની હરેક રકમને સર લઈને ત્રણ વડે મોઢે ભાગ જતો હોય તો તેમ કરીને બાકીની બીજી રકમને તે આવેલ ભાગાકારે ગુણ્યા-થી જે ગુણાકાર આવે તેના જમણા છેડાનો એક આંકડો મુકી દેતાં બાકી રહે તે સર જાણવો. મુકી દીધેલા આંકડાને દશે ભા-ગતાં જે આવે તે તેમાં ઉમેરવું. અથવા પોતાની રીતે કરવું. જે-મ ૫ દિવસનું કરવું હોય તો રૂપિઆની રકમને છવડે ભાગ્યાથી જે આવે તે સર જાણવો. ૬ દિવસનું કરવું હોય તો રૂપિઆની રકમને પાંચે ભાગતાં જે આવે તે સર જાણવો.

૮ દિવસનું કરવું હોય તો ૦ા મહિના લેખે કરી તેમાં

અર્ધા દિવસનું વધારવું. ૧૬ દિવસનું હોય તો ૦।। મહિના લેખે કરી તેમાં એક દિવસનું જે થાય તે વધારવું. ૧૪ દિવસનું કરવું હોય તો ૦।। મહિના લેખે કરી તેમાંથી એક દિવસ પ્રમાણે આવે તે બાદ કરવું. અર્ધા મહિના ને ચૌદ દિવસનું કરવું હોય તો આખા મહિનાનું કરી તેમાંથી એક દિવસનું બાદ કરવું. એ પ્રમાણે જ્યાં જેવો લાગ હોય તે પ્રમાણે કરવું. કુંચીઓ લખે કાંઈ પાર આવે નહિ.

વિભાગ ૨ જો.

કાઠીઆવાડમાં ઉપયોગી રીતિઓ.

રાજકોટમાં કામની ધાતો.

ચલણી નાણાની ધાતો.

૨ બર્કીઆનો	૧ ત્રાંબીઓ.
૨ ત્રાંબીઆનો	૧ દોકડો ચલણી.
૧।। દોકડાનો	૧ ઢીંગલો.
૨ દોકડાનો	૧ આનો.
૪ આનાનું	૧ પાયલું.
૨ પાયલાંનો	૧ અર્ધો.
૨ અર્ધાની	૧ કોરી.
આશરે ૩।। કોરીનો	૧ રુપિઓ.
આશરે ૧૮ ફદીઆંની	૧ કોરી.
આશરે ૧।।। દોકડાનું	૧ ફદીઉં.
આશરે ૧। નવીકોરીની	૧ જૂની કોરી.
આશરે ૭ નવી કોરીનું	૧ રાળ.
હિસાબ ગણવામાં ૧૦૦ દોકડાની	૧ કોરી.

તોલની વાત.

૪॥ દોકડા ભારનો	૧ નવટાંક.
૨ નવટાંકનું	૧ પાશેર.
૪ પાશેરનો	૧ શેર.
૨૫॥ મુંબઈગરા રૂપિઆભારનો	૧ શેર.
૪૦ શેરનો	૧ મણ.
૨૦ મણની	૧ ખાંડી.

માપની વાત.

૮ ગડીઆનું	૧ પવાલું.
૪ પવાલાંની	૧ પાલી.
૭ પાલીનું	૧ માપ.
૫ માપની	૧ સઈ.
૨ સઈનો	૧ મોટલો.
૨ મોટલાનું	૧ ઓસીઉં.
૨ ઓસીઆનો	૧ હારો.
૨ હારાની	૧ કળશી.
૧૦ કળશીનો	૧ મુડો.

પરચૂરણ તોલ માપ.

દયણું આપવામાં ૪ પાલીનું ૧ માણું કહેછે.

જૂદી જૂદી જણસોના તોલના મણ નીચે મુજબ ગણાયછે.

લોહું તથા ખાંડ, સાકર, વગેરે વસાણાના ૪૫ શેરનો મણ.

ગોળ, તથા રૂ ૫૨) શેરના મણથી વેચાયછે.

મરચાં, કપાસીઆ, તમાકુ, કસુંબો ૬૦ શેરના મણથી વેચાયછે.

કંસારા ૩૦ દોકડા ભારનો શેર ગણેછે.

કપાસીઆમાં ૬ મણ ૬૦ શેરવાળાનો ભાર ગણાયછે.

ચૂનો એટલે છોરી કળસી ૬૪ માપની છે.

તલને ૪॥ શેરનું એક ચોથડું અને ૪ ચોથડાનો ૧ પડો એવી રીત ગણેછે.

જમીન માપવામાં જે દસ્તૂર ચાલેછે તે,–

સવારથી સાંજસૂધી વવાય તેટલી જમીનનું માપ ૧ દંતાલ કહેછે.

પાંચ દંતાલની ૧ સાંતી.

ઘોડાના કદમ ૧૦૦ હસે એટલે લંબાઇમાં અને ૫ ઊપળે એટલે પહોળાઈમાં હોય તેટલી જમીનને ૧ વીઘો કહેછે.

૩૦ વીઘાનું એક પરાગનું.

ગાડાંમાં ઈમારતને માટે કાઠ ભરવો હોય તેના માપને ભાર કહેછે. તે લાગેછે કે, એક માણસ ઊંચકી શકે એટલું હશે. એક ભારને માટે જૂદાં જૂદાં લાકડાંની જૂદી ગણત્રી છે. તે નીચે મુજબ.

૫ ધોંસરી સાથીની.
૨ ધોંસરા ગાડાના.
૪ વળી.
૨ સાંતીડા એટલે હળ.
૨ ઊંટડા.
૮ ઈસ.
૧ કારીઊ.

પા ફૂટ એટલે ત્રણ ઈંચ.

૧	૨	૩

ઉપર જે લીટી દોરી છે, તે બરાબર પા ફૂટ અંગ્રેજી છે. તે ઉપરથી નીચેનો હિસાબ સમજવો.

દેશી વાણીઆનો ગજ	૨ ફૂટ અને ૧ ઇંચનો.
કડીઆનો ગજ	૨ ફૂટનો.
સૂતારનો ગજ	” ”
લાકડાંનો ગજ	૨ ફૂટ અને ૪॥ ઇંચનો.
દરજીનો ગજ	૨ ફૂટ અને ૨॥ ઇંચનો.

રાજકોટમાં તા૦ ૧૭ મી જાન્યુઆરી સન ૧૮૫૬ ને રોજ અનાજ વગેરેનો નીચે મુજબ ભાવ હતો.

અનાજ.	તોલ.	ભાવ.
બાજરો	મણ	૪॥ કોરી.
બાજરીનો લોટ	શેર	૪ પાઈ.
ઘઉં	મણ	૬ કોરી.
ઘઉંનો લોટ	શેર	૫ પાઈ.
ચોખા	મણ	૧૦ કોરી.
મગ	મણ	૪॥ કોરી.
મગની દાળ છોતવાળી	શેર	૬ પાઈ.
ચણા	મણ	૩॥ કોરી.
ચણાની દાળ	શેર	૧૦ પાઈ.
જાર	મણ	૩। કોરી.
મઠ	મણ	૪ કોરી.
તલ	મણ	૮ કોરી.
અડદની ધોયલી દાળ	શેર	૧૨ પાઈ.
અડદ	મણ	૫ કોરી.
તુઅરની દાળ	શેર	૧૩॥ પાઈ.
મગની ધોયલી દાળ	શેર	૯ પાઈ.
અડદની દાળ છોતવાળી	શેર	૯ પાઈ.
કળથી	શેર	૭ પાઈ.
જવ	મણ	૪ કોરી.
તાંબુ	શેર ૩૦ દોકડા ભારનો.	૨ કોરી.
પીતળ	શેર	૨ કોરી.
જસત	શેર	૦॥ કોરી.
કાંસું	શેર	૧॥। કોરી.
કલાઈ	શેર	૧। કોરી.
સીસું	શેર	૦।- કોરી.

જણસ.	તોલ.		ભાવ.
ગોળ	૫૨ શેરના મણની		૭॥ કોરી.
ઘી	૪૦	”	૧૭॥ કોરી.
ખાંડ	૪૫	”	૧૬ કોરી.
સાકર	૪૫	”	૨૪ કોરી.
સોપારી	૪૫	”	૧૦ કોરી.
સોપારી વાંકડી સેવરધની ૪૫ શેરના મણની			૨૦ કોરી.
તેલનો ઘડો	૧૭	”	૩ કોરી.
મગફળી	૬૦	”	૫ કોરી.
કાજુ કળીઆ	૪૫	”	૧૨ કોરી.
દરાખ કાળી	૪૫	”	૭ કોરી.
ધોળી દરાખ	૪૫	”	૧૦ કોરી.
ખજૂર	૪૫	”	૩॥ કોરી.
ખારેક	૪૫	”	૭ કોરી.
નાળિએર	નંગ ૧૨૦		૧૨ કોરી.

રાજકોટની પાલીમાં બાજરો કે ઘઉં ૯૪ મુંબઈગરા રુપિઆ-ભાર આશરે માયછે. તુઅરની દાળ રૂ ૧૦૦) ભાર અને મગ-ની દાળ ૧૦૪ ભાર, ઘઉંનો લોટ ૬૫ ભાર.

મોઢે ગણવાનાં લેખાંની થોડીક કૂંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ કળશી, તેટલે આને સઈ.

૨. જેટલી કોરીએ કળશી, તેટલા દોકડાના ૨॥ માપ. કોરીના દોકડા ૩૨ લેખે.

૩. જેટલી કોરીએ કળશી, તેથી અર્ધી કોરીએ હારો.

૪. જેટલી કોરીએ કળશી, તેટલાં પાવલાંએ ચોશીઉં.

૫. જેટલી કોરીએ કળશી, તેથી બમણે આને મોટલો.

૬. જેટલી કોરીએ ભાર, તેટલા આનાનું ૨૨॥ શેર.

૭. જેટલી કોરીએ ઘડો તેટલા આનાનું એક શેર ને અધોળ.

૮. જેટલી કોરીએ કળશી, તેથી સવાગણે દોકડે માપ.

૯. જેટલી કોરીએ સઈ, તેથી ૨૦ ગણે દોકડે માપ.

કોરીઆના હિસાબ.

રૂ ૧૦૦) ની ૩૫૦ કોરીઓ હોય તો એક રૂપિઆની સાડાત્રણ કોરી ગણીને જેટલા રૂપિઆની કરવી હોય તેટલાએ ગુણાકાર કરવો. બીજા ભાવને વાસ્તે નીચેના કોઠા યાદ રાખ્યા હોય તો ઘણા કામમાં આવેછે.

સો રૂપિઆની કોરીઓનો ભાવ.	એક રૂપિઆની કોરી.	સો રૂપિઆની કોરીઓનો ભાવ.	એક રૂપિઆની કોરી.
૩૨૫	૩	૩૬૮॥।	૩॥ॐ
૩૩૧	૩।−	૩૭૫	૩॥
૩૩૭॥	૩।=	૩૮૧	૩॥।−
૩૪૩॥	૩।ॐ	૩૮૭॥	૩॥।=
૩૫૦	૩॥	૩૯૩॥	૩॥।ॐ
૩૫૬।	૩॥−	૪૦૦	૪
૩૬૨॥	૩॥=		

ઊપલા કોઠામાં લખેલા ભાવથી જૂદો ભાવ હોય તો સો રૂપિઆની જેટલી કોરી કહી હોય તે ઉપરથી એક રૂપિઆની ૩ કોરી અને ત્રણસેં ઉપર જે વધારે હોય તેટલા દોકડા હિસાબી સમજવા, એટલે જેમ ૩૪૬ નો ભાવ હોય તો એક રૂપિઆની કોરીઓ ૩ા ૨૧ દોકડા હિસાબી જાણવા. એ ઉપરથી જેટલા રૂપિઆની કોરી કરવી હોય તે કાઢવું. જેમ કે પંદર રૂપિઆની કેટલી કોરી? તો પંદર ઓડે ૫૨ા માંથી પંદર ચોક સાઠ દોકડા બાદ કરતાં ૫૧॥ા ૧૫ અથવા ૫૧॥ા= કોરીઓ થઈ.

કોરીઓ ઉપરથી રૂપિઆ કરવા હોય ત્યારે તો હુંડીના હિસા-
બની પેરે ગણવું એટલે આશરે રૂપિઆ ધારીને કહેલા ભાવ
પ્રમાણે કોરીઓ કરતાં કહેલી કોરીઓ બરાબર આવેછે કે
નહિ તે જાણવું. જો વધતી ઓછી આવે તો, તે પ્રમાણે વધારો
ઘટારો કરવો.

જેમ ૬૩૮ કોરીઓના રૂપિઆ કેટલા? પ્રત રૂ ૧૦૦) ની
૩૪૨ કોરીઓ લેખે ત્યારે ધારવું કે ૩૫૦ ના ભાવ મુજબ, અ-
ઢાર દશકાનું ઊઠું કરતાં ૬૩૦ આવેછે. હવે ૩૪૨ નો ભાવ છે
માટે ૮ કોરી લેખે કાપી નાંખવું એટલે અઢાર દશકાને આઠવડે
ગુણતાં ૧૪૪૦ દોકડા એટલે કોરી ૪॥ ૫૧ દોકડા ૬૩૦ કોરીમાંથી
બાદ કરવી. એટલે બાકી ૬૧૫॥ ૧૦ કોરી નક્કી થઈ. હવે ૬૩૮
માંથી ૬૧૫॥ ૧૦ બાદ કીધેથી ૨૨॥ ૧૫ કોરીઓ વધી. તેના
રૂપિઆ કરવા રહ્યા. ત્યારે વળી ૬ રૂપિઆ વધારે ધાર્યા એટલે
છ ઊંઠે એકવીસમાંથી ૬ અડાં ૪૮ દોકડા બાદ જતાં બાકી ૨૦॥
૨ રહેછે તે ૨૨॥ ૧૫ માંથી બાદ કરતાં ૧॥ ૧૩ બાકી રહી.
તેમાંથી વળી ૦॥ રૂપિઓ લઈ તેની કોરી ૧॥ ૨૧ બાદ કરતાં
બાકી ૧૭ દોકડા રહ્યા. તેના રૂપિઆના દોકડા આશરે ૪॥ થ-
યા. હવે ઉપર એકવાર ૧૮ દશકાના એકસો એંશી આવ્યા. ને
છેલો ૪॥ દોકડા આવ્યા એ સઘળાને મેળવતાં રૂ ૧૮૬॥ ૪॥
થાયછે.

આ ઉપરની રીત કહી તે મોઢે ગણવાને ઠીક પડેછે, પણ જો
પાટી કે કાગળ ઉપર ગણવું હોય તો નીચે મુજબ ટૂંકામાં આવેછે.
જેટલી કોરી કહી હોય તેના ઉપર ચાર શૂન્ય ચઢાવીને તેને ભાવ
કહ્યો હોય તેટલે ભાગ લેવો, ભાગાકાર આવશે તે રૂપિઆના દો-
કડા જાણવા. ઉપરથી બે આંકડા કાઢી નાંખતાં તે દોકડા અને
બાકી રહે તે રૂપિઆ જાણવા. ઉપરનો દાખલો.

ભાજકાંક.... .... ૩૮૨
ભાગાકાર ....૧૮,૬૫૪ાાા
ભાજ્યાંક ૬૩૮૦૦૦૦
૨૯૬૦....
૨૨૪૦....
૧૮૮૦..
૧૭૦૦.
૩૨૨
૮૫ાા

જૂનાગઢ.

તોલની ધાત.

૨૦	વાલનો	૧ દોકડો ભાર.
૧૧૬	દોકડા ભારનો	૧ શેર.
૧૨૦	દોકડા ભારનો	૧ પાકો શેર.
૮૦	રૂપિઆ ભારનો	૧ શેર.
૧૫	શેરનો	૧ મણ. ઘી ત. ગોળનો.
૧૬	શેરનો	૧ મણ. દાણા, ધાતુ વગેરે.
૨૦	શેરનો	૧ મણ. ખાંડ, સાકર વગેરેનો.

૧૦૦ દોકડા ભારનો શેર વાસણ તોળવામાં ગણેછે.

પૈસા ચલણીની ધાત.

૩૬	બદામનો	૧ દોકડો.
૨૬	દોકડાની	૧ કોરી.
૬૦	બદામનો	૧ આનો.
૧૬	આનાની	૧ કોરી.
આશરે	૩ાા કોરીનો.	૧ રૂપિઓ.

જમીન ભરવાની ધાત.

૪	હાથનો	૧ ગાંઠો એટલે કાઠી.
૧૦૦	ગાંઠાની	૧ દોરી.
૪	ચોરસ દોરીનો	૧ વીઘો.

સમચોરસ ખેતરમાં એક દોરી ઊભી અને એક આડે એટ-
લે ઈસને ઊપજે હોય તો પા વીઘું જાણવું.

કૂંચીઓ.

શેરનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ શેર તેથી સવાગણે દોકડે રુપિઆ ભા-
૨. કોરીના દોકડા ૧૦૦ ને શેરના રુપિઆ ભાર ૮૦ લેખે.

પંદર શેરના મણનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ મણ તેટલામાં તેનો પંદરમો ભાગ મે-
ળવ્યાથી જે આવે તેટલે આને શેર.

૨. જેટલે આને મણ તેથી ચારગણી ચસાણી બદામે શેર.
તેટલી બદામે પા શેર. તેથી પા બદામનું અધોળ.

૩. કોરીનું જેટલા શેર તેટલા મણની પંદર કોરી.

સોળ શેર મણની કૂંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ મણ તેટલે આને શેર.

૨. જેટલે આને મણ તેથી પોણીચાર ગણી બદામે શેર.

વીસ શેરના મણનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીનું મણ તેથી પાંચગણે દોકડે શેર. કોરી
દોકડા ૧૦૦ લેખે.

૨. જેટલે આને મણ તેથી ત્રણગણી બદામે શેર.

૩. કોરીનું જેટલા જેટલા શેર તેટલા મણની વીસ કોરી.

નવાનગર.

માપની વાત.

૨ પાવલાનું		૧ ટોકડીજી.
૨ ટોકડીઆની		૧ પાલી.
૨૨ પાલીનું		૧ માપ.
૬ માપની		૧ સઈ.
૧૬ સઈની		૧ કળશી કાચી.
૨૦ સઈની		૧ કળશી પાકી.
૭ માપનો		૧ મોટલો.
૩૨ દોકડા ભારનો	તોલ	૧ શેર.

પૈસા ચલણોની વાત.

૨૮ દોકડાની	૧ કોરી.
૩॥ કોરીઆ શેરનો	૧ રુપિઓ.
૪૦૦ કરમનો	૧ વીઘો ગણાયછે.

ભાવનગર.

કળશી ૧ ના મણ ૧૦૦

માણા ૧ ના શેર ૮

એ શહેરમાં રુપિઆનું ચલણ છે.

પરચૂરણ લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રુપિએ કળશી તેટલે દોકડે માણું.
૨. જેટલે આને કળશી તેટલી બદામે માણું.
૩. જેટલે રુપિએ કળશી તેથી બમણી બદામે શેર.
૪. જેટલે આને કળશી તેથી બમણી વીશવાસીએ શેર.
૫. જેટલે રુપિએ માણું તેથી બમણે આને શેર.
૬. જેટલે આને માણું તેથી સાડીબાર ગણી બદામે શેર.

મોરબી.

પૈસા ચલણીની ધાતો.

૨૪ બદામનો	૧ દોકડો.
૨૮ દોકડાની	૧ કોરી.
૩ા કોરીનો	૧ રૂપિઓ.

તોલની ધાત.

૨૭ રૂપિઆ ભારનો	૧ શેર.
૪૨ શેર ઘીનો	૧ મણ.
૪૪ શેર રૂનો	૧ મણ.

બાકી ૪૦ શેરે મણ ગણાયછે.

માપમાં.

૯ પાલીનું	૧ માપ.

૪ માપની સઈ એટલે ૩૬ પાલી.

પરચૂરણ લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ સઈ તેથી પાવલે માપ.
૨. જેટલી કોરીએ સઈ તેટલા આનાની સવાએ પાલી.

ગોંડળ.

૯ પાલીનું માપ થાયછે. અને ૫ માપની સઈ.

૪૬ શેર. { ગોળ / કપાસ } ૧ પાકો મણ થાયછે.

૪૫ શેર. { ઘી. ખજૂર. / સાકર. ધાણા. / ખાંડ. ટોપરાં. / સોપારી. હળદર. / સૂંઠ. કટકડી. / ગૂંદર. પડવાલોદર. / ખુંડ. સોરંગી. / તીખાં. કસુંબો. / જીરૂં. } ૧ પાકોમણ.

કેસારાનો શેર ૩૨ દોકડાભારનો દેવાનો અને ભંગોર લેવાનો ૪૦ દોકડા ભારનો.

લોટાનો ૪૦ દોકડા ભારનો.

અહિઆં કોરીનું ચલણ છે. રુપિઆ એકની આશરે ૩॥.

ધોરાજી.

૮ મણનો ભાર રૂનો.

દાણામાં ૪૦ પાલીનું માપ અને ૩ માપની મુડ થાયછે.

૪૬ શેરનો તેલનો ઘડો.

૪૦ દોકડા ભારનો શેર.

પાકો શેર ૪૨, ૪૪, ૪૬, ૪૮ દોકડા ભારનો.

૨॥ દોકડા ભારનો એક રુપિઆ ભાર થાયછે.

અહિઆં કોરીનું ચલણ છે. રુપિઆની ચકરડાં કોરી આશરે ૩॥ અને હવાલો કોરી આશરે ૪.

પરચુરણ લેખાંની કુંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ ભાર તેથી બમણે આને મણ.

૨. જેટલી કોરીએ ઘડો તેટલે આને શેર.

જેટલી કોરીએ માપ તેથી દશગણે હિસાબી દોકડે પાલી અને અઢીગણે દોકડે પવાલું.

લીંબડી.

૮. પાલીની સઈ. ૨૮ રુપિઆ ભારનો શેર.

૩૦ મણની કળશી. એની કુંચીઓ ગાલ્લીનાં લેખાં પ્રમાણે જાણવી.

કાલાંના તોલની ધાત.		રૂના તોલની ધાત.	
૧૩॥ પાંછેરીનો	૧ મણ.	૫૩॥ શેરનો	૧ મણ.
૧૬ મણનો	૧ ભાર.	૨૦ મણની	૧ ખાંડી.

કપાસીઆનું તોલ રાજકોટ પ્રમાણે છે.

તાંબા પીતળનો ૩૫ રુપિઆ ભારનો શેર.

હાથીદાંત ૨૪ રુપિઆ ભારના શેરે વેચાયછે.

નીચેના મણના શેર ૨૮ રુપિઆભાર પ્રમાણે.

પ૨॥ શેરનો મણ—ગોળ, સૂંઠ, તથા હળદરનો.
પ૦ શેરનો ઘીનો.
૪૦ શેરનો ગાંઠીઆનો.
૬૦ શેરનો—મેથી, મરચાં, અને કપાસીઆનો.

નાગનેશ.

સાધારણ ૩૬ રૂપિઆ ભારનો શેર ગણાયછે.

૬ માણાં એટલે ૨૪ પાલીની સઈ દાણામાં, કાલાંનો મણ ૪પ॥ શેરનો ને ભાર ૨૦ મણનો ૪૦ રૂપિઆ ભારના શેરના ૪૧ શેરના ૨૦ મણની રૂની ખાંડી.

નીચેના મણના શેર ૩૬ રૂપિઆ ભાર પ્રમાણે,—
૪પ શેરનો મણ, ઘી તથા કપાસીઆનો.
૬ મણનો કપાસીઆનો ભાર.
અહિઆં રૂપિઆનું ચલણ છે.

પરચૂરણ લેખાંની કુંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ કળશી તેથી બમણી પાઈએ માણું.
૨. જેટલે રૂપિએ સઈ તેથી આઠગણી પાઈએ પાલી.
૩. જેટલે રૂપિએ સઈ તેથી બમણી પાઈએ પવાલું ને તેટલી પાઈએ ટોપું.
૪. જેટલે રૂપિએ સઈ તેથી બત્રીસગણી પાઈએ માણું.

સૂડા.

૨૮ રૂપિઆ ભારનો શેર.
૨૪ પાલીની સઈ.
૬૦ શેરનો મણ ને કેટલીએક જણસ પ૬ શેરના મણે પણ વેચાયછે.
૧૬ મણનો ભાર કાલાનો.
૬ મણનો ભાર કપાસીઆનો.
૧ સઈના મણ ૨.

અહિઆં રૂપિઆનું ચલણ છે.
નાગનેશ પ્રમાણે કળશીની કૂંચીઓ જાણવી.

લખતર.

૬ માણા એટલે ૨૪ પાલીની સઈ.

ઘી, તેલ વગેરે અનાજમાં ૨૮ રૂપિઆ ભારનો. અથવા ૩૨ દોકડા ભાર અથવા મુંબઈગરા, ૪૮ પૈસા ભારનો શેર ગણાયછે.

૧ સઈના મણ ૨.

અહિઆં રૂપિઆનું ચલણ છે.

કળશીના લેખાંની કૂંચીઓ નાગનેશ પ્રમાણે જાણ.

કાઠીઆવાડમાં કેટલાંએક ઠેકાણાંના ગજ પ્રમાણ.

જૂનાગઢ.

કાપડ ભરવાનો ગજ	૨ ફૂટ ૨॥ ઈંચ.

ધોરાજી.

દરજી અથવા દોશી વાણીઆનો ગજ	૨ ફૂટ અને ૧॥ ઈંચ.
સૂતારનો ગજ	૨ ફૂટ.

લખતર.

દોશી વાણીઆનો	ફૂટ ૧) ૧૦ ઈંચ.
દરજીનો	ફૂટ ૨) ૩। ઈંચ.
કડીઆ સૂતારનો	ફૂટ ૧) ૧૧॥। ઈંચ.

પાલીટાણા.

દોશી વાણીઆનો ગજ	ફૂટ ૧) ૮। ઈંચ.
દરજીનો	ફૂટ ૨) ૩। ઈંચ.
કડીઆ સૂતારનો.	ફૂટ ૧) ૧૧॥। ઈંચ.

સમાપ્ત.